

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

8 • 2007

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

Abonnementspris
195 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.
Enkeltnumre 25 kr.
Særnumre 35 kr.

Ekspedition
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid
Mandag-torsdag 9-14

Redaktion
Kim Furdal (ansv.)
Museum Sønderjylland
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 58 60
kifu@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
6100 Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
6270 Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Layout
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Winds Bogtrykkeri A/S
Haderslev

I dette nummer

Når musikken spiller 283
I sin gennemgang af musiklivet i Tønder er museumsinspektør Elsemarie Dam-Jensen, Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Tønder, nået til musiklivet på byens undervisningsinstitutioner. Her fortæller hun også om populærmusikken, jazz og rytmisk musik i sidste halvdel af 1900-tallet.

Arkitektur, skulptur og sønderjysk håndværk - om Telemuren i Aabenraa 293
Kunstværket Telemuren på H.P. Hanssens Gade i Aabenraa skal flyttes efter ønske fra køberen af grunden. Det har sat en voldsom debat i gang i Aabenraa om, hvorvidt den skal flyttes overhovedet og i givet fald, hvorhen. Overinspektør Katrine Kampe, Museum Sønderjylland - Kunstmuseet Brundlund Slot fortæller her om Telemuren, kunstneren Ulla Viotti og debatten om kunstværket.

Kludetæppet Lundtoft 296
De administrative forhold i Lundtoft herred var fra 1300-tallet og frem til 1853 særdeles komplicerede. Arkivar Gerret L. Schlaber, Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek i Flensborg, giver her et overblik over de spgede forhold.

Set og sket i Grænselandet 303
Det er ikke let at være mindretal i en globaliseret verden og med tættere samarbejde i Europa. H.E. Sørensen sætter fokus på diskussionen i Flensborg Avis og andre emner i juli kvartal.

Bognyt 314

Det sker - på Museum Sønderjylland 316

Bagsiden om forsiden 320
1950'erne blev jazzens årti, hvor enhver by med respekt for sig selv havde en jazzklub. Hans Chr. Kjær Larsen fortæller om et stykke ungdomskultur, der kulminerede omkring 1960 med rockens indtog.

Forsidebilledet:
Danseglæden var stor til Torben Ulrichs kvartet, da de efter koncerten spillede op til dans.

Foto: Da jazzen kom til Haderslev.

Når musikken spiller ...

Flere glimt af musiklivet i Tønder i det 20. århundrede

Af Elsemarie Dam-Jensen

Med denne artikel afsluttes en serie på tre om musiklivet i Tønder. Den første artikel, Kirkemusik og stadsmusik i Tønder, blev bragt i Sønderjysk Månedsskrift nr. 1•2007. Den anden artikel, 'Grüss Gott mit hellem Klang!' - Aspekter af Tønders musikliv i 1800- og 1900-tallet, blev bragt i nr. 5•2007.

Alle artikler udspringer af en udstilling om musiklivet i Tønder sommeren 2005 på Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Tønder.

I denne artikel er fokus på musiklivet i 1900-tallet, på byens undervisningsinstitutioner og musiklivet i byen generelt fra midt i 1900-tallet og frem til i dag. Da der for nylig har været bragt en bagsideartikel om Tønder Festival, vil den ikke blive inddraget her.

Musikken på Tønder Statsseminarium

ITIDEN FØR 1920 HAVDE MAN på Tønder Seminarium de samme skikke som på andre af tidens seminarier i Tyskland, 1800-tallets studenterliv med Burschenschaft. Hårde traditioner i forbindelse med optagelsesritualer og lignende satte sit præg. En del af de musikalske aktiviteter var henlagt til drikkegilder, hvor man flittigt benyttede seminaristernes sangbog 'Kommersbuch', som karakteristisk nok var forsynet med tykke messingknopper på omslaget, sandsynligvis for at den ikke skulle tage skade, når den lå på et øplettet bord!

Straks efter Genforeningen blev Tønder Seminariums Elevforening dannet, og det er i dens årsskrift, de følgende oplysninger om musiklivet efter 1920 på seminariet er hentet.

Den første musiklærer, som blev tilknyttet seminariet, var Ejnar L. Emborg, der fik en lang karriere som musiklærer på seminariet, hvor han var tilknyttet i perioden 1920-1939. Han startede også Tønder Sangkor.

Når man læser elevforeningens årsskrift, er det tydeligt, at de første år er en pionerfase, hvor man skal skabe traditioner. I 1926 begyndte en tradition med en fest i november, hvor man foruden elever og lærere også inviterede elevernes værter for at styrke forbindelsen mellem byen og seminariet. Det blev en vellykket fest, hvor ca. 220 gæster deltog, og man besluttede, at der skulle holdes sådanne fester hvert andet eller tredje år. De følgende år blev arrangementet i november kun for lærere og elever, og der var tale om en sang- og musikaften.

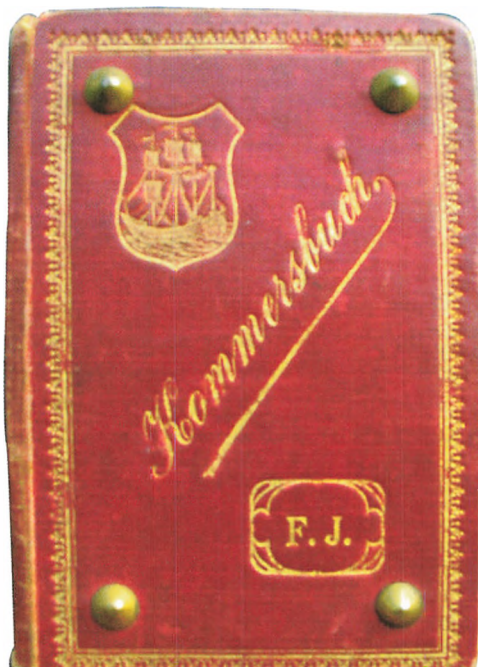
I slutningen af 1920'erne omtales både mandskor og orkester under Emborgs ledelse, og han står som komponist af lejlighedsouverturer. I årsskriftet fra 1937 tales der om Emborgs "kyndige Vejledning, saavel i de ordinære Timer som til Torsdags 'koncerterne'". Det fortælles, at de to gamle orgler er blevet nedbrudt, "og af det bedste af deres Indmad er der blevet bygget et lille spagfærdigt Or-

gel, der staar diskret i det ene Hjørne af Salen". (Orglet blev nedtaget i 1986). Samme sted omtales det, at undervisningen i orgelspil varetages af byens daværende organist Toft. Ved seminariets 150-årsjubilæum den 24. september 1938 spillede musikken naturligt nok en stor rolle. Emborg havde også her selv komponeret. Det var en stort anlagt kantate med recitativer, kor og orkester, i to dele, der omsluttede alle festens officielle taler, og det hele blev transmitteret i radioen. Kronprinsparret deltog i festen, og om aftenen blev kantaten gentaget for alle daværende og tidligere elever og lærere, som deltog i en stor aftenfest. Denne foregik først på kaseren, hvorefter der var fakkeltog ind til seminariet, hvor festen fortsatte med musik og dans til kl. 3 om morgenen.

Med udgangen af skoleåret 1938/39 forlod Emborg seminariet.

Den næste centrale musikpersonlighed var Erik Asmind Graugaard, der virkede som musiklærer på Tønder Seminarium i perioden 1939-1953.

I årsskrifternes tilbagevendende skildringer om årets gang på seminariet fortælles om aftener med musik af Bellmann og Weyse på programmet. Her skildres musik- og novemberfesterne, som i slutningen af trediveerne startede med korsang, solosang og orkestermusik om eftermiddagen, mens man om aftenen festede til seminariorkesterets toner samt 'Lærerkollegiets Kvartet', bestående af overlærer Brahm, "hvis fingre jazzede hen over Tangenterne, Hr. Graugaard, der fik Violinbuen til at danse Rumba, Hr. Thiim, der trakterede Stortrommen efter bedste Kannibalforskrift, og Hr. Poul Larsen, der krydrede det hele med følelsesfuld Refrainsang". Også i forbindelse med julefesterne spillede musikken en stor rolle, hvor orkestret medvirkede til den årlige komedie (bl.a. 'Den politiske Kandestøber'), og senere på aftenen spillede Graugaards egen julekantate, inden man tog hjem på juleferie. Graugaards kantater havde gerne tekst af Niels Møller, der var dansk-lærer på seminariet i perioden 1938-

Kommersbuch, den sangbog som seminaristerne brugte ved festlige lejligheder i tiden før 1920. Messingknopperne gør, at bogen ikke bliver våd, når der er spildt (øl) på bordet! Privateje.

Foto: Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Tønder.

Folkedans foran Tønder Seminariums hovedindgang. Affotografering af fotostat, skænket til seminariet i anledning af 200-årsjubilæet i 1988. På billedet ses i midten den lyshårede Lone Damberg, som var idrætslærer, samt på violin den tidligere fodboldspiller Henning Enochsén, der havde været idrætslærer på seminariet siden 1967. Privateje.

52. Der blev også arrangeret amatørtafener, hvor programmet var en blandet buket af høj standard, inkl. Mozarts 'Eine kleine Nachtmusik', duetter, sonater, visesang, mundharmonikakoncerter og folkedans.

Der er også eksempler på samarbejde med orkestre udefra. Bl.a. da Århus Byorkester under ledelse af Thomas Jensen gav koncert på Tønderhus og bl.a. opførte 'Elverskud', hvor alle byens kor, inkl. seminariets, medvirkede.

Musiklivet i 1940'erne blev også præget af tidens toner, 'Soldaternes berømte Swing-Kvartet' omtales, og ved musikfesten i 1942 bestod programmet foruden af det klassiske repertoire med en suite af barokkomponisten J.H. Schein og en afdeling Weysemelodier også af det på det

tidspunkt meget 'hotte' værk 'Jazz-oratoriet De 24 Timer' af Bernhard Christensen. Graugaard tog også dætidens moderne teknologi i brug, når han lørdagsaftener samlede seminariereleverne til grammofoncauserier, hvor han både gennemgik den klassiske musik og moderne komponisters værker. I 1943 blev musikfesten henlagt til det nyindviede Hotel Tønderhus, hvor Graugaards orkester indledte med J.S. Bachs violinkoncert i d-mol. Derefter "tog man nu et drabeligt Spring", som der står i årsskriftet, til det helt moderne værk 'Symfonia Seria' af Jørgen Benzon for at slutte programmet med Peter Rohdes skoleopera 'Klokken' for solister, kor og orkester med tekst baseret på H.C. Andersens eventyr.

Graugaard var en stærk drivkraft for

Billede fra Tønder Museums særudstilling 'Musik i Tønder' 2005. Udsnit af jazzafdelingen med bl.a. plakater fra jazzklubben Noldes Nabo og omtale af Valdemar Rasmussen.

musiklivet på seminariet, og der er flere eksempler på, at han også åbnede musiklivet ud mod byen og egnen, bl.a. i forbindelse med 'musikalsk-liturgiske' gudstjenester i Kristkirken med seminariets kor og orkester. Det var tilfældet i 1944 efter en optræden i Løgumkloster Kirke, hvor koret blev kørt tilbage til Tønder i "3 Rutebiler, som ved særlig Gunstbevisning fra Politiets Side var stillet til Raadighed for os".

I 1940'erne var der blevet vundet hævd på i hvert fald tre store musikarrangementer: Novemberfesten, julefesten og musikfesten i marts. Desuden var der selvfølgelig musikalske indslag ved alle mulige andre lejligheder som f.eks. dimissionsfesten, hvortil Graugaard i 1943 komponerede en særlig dimissionskantate. Det er i øvrigt karakteristisk, når man i dag ser på de værker, der blev fremført, at Graugaard lagde vægt på at gøre seminarieeleverne bekendt med den helt moderne

musik af komponister som Knud Jepsen, I.L. Emborg og Finn Viderø.

I 1953 forlod Asmind Graugaard seminariet i Tønder. Andre musiklærere tog over, blandt dem H.C. Albjerg og Ib Prætorius Kromann, der var musiklærer i en lang årrække 1961-1983, samt Karen Land, Karin Hjelmberg og Grete Sørud, der alle var ansat i tiden op mod seminariets lukning i slutningen af 1980'erne.

Der har i hele perioden fra 1920'erne og frem været et meget aktivt musikliv omkring seminariet, og fra dette musikmiljø udgik også initiativet til det, der blev til Tønder Festival.

Gymnasiets musikliv

Musiklivet på Tønder Statsskole, i dag Tønder Gymnasium, har som på seminariet været præget af en blanding af 'organiserede' musikaktiviteter som koncerter og korarbejde og det mere uorganiserede musikliv, som opstår på en skole, hvor mange unge mennesker er samlet.

I en lang årrække, fra omkring 1960, var en central person i gymnasiets musikliv Karlo Christensen (ansat 1959). Fra 1960 arrangerede han forårskoncerter, bl.a. i samarbejde med Thomas Alvad fra Ribe Katedralskole og sammen med andre gymnasiekor fra landsdelen. Man indledte også et samarbejde med Sønderjyllands Symfoniorkester, et samarbejde som stadig videreføres af de sønderjyske gymnasiekor.

Militærmusikken i Tønder

Den 8. maj 1920 kom Jydske Dragonregiments musikkorps til Tønder. Det blev højt værdsat i Tønder, hvor det ofte medvirkede ved begivenheder i byen frem til 1932, hvor musikkorpsset blev sparet væk.

Spejderorkestret

Det danske Spejderkorps blev i Tønder startet umiddelbart før Genforeningen, nemlig i april 1919. I 1922 var forfatteren til 'For en fremmed', den kendte gymnasielærer i Tønder og senere gymnasirektor i Haderslev og Sønderborg A. Egeberg Jensen, med som leder for spejderne.

I 1934 havde troppen et signalorkester, der blev optaget til Statsradiofonien. Samme år forærede Sprogforeningen troppen instrumenter til et hornorkester på 20 mand ud fra ønsket om, at et dansk ungdomsorkester i Tønder kunne tage del i den voksende nationale kamp i 1930'erne. Man fik øvelokale på Statsskolen, og den tidligere dirigent for militærmusikken i Tønder, J. Ribel, blev underviser. Han virkede i spejderorkestret i over 20 år. Orkestret medvirkede ved 'Bøgegrensdays', hvor spejderne delte nyudsprungne bøgegrene ud til patienterne på sygehuset og på alderdomshjemmet. Man spillede til spejderfester, nationale fester på Dybbøl, i forsamlingshuse og efter krigen ved danske årsmøder i Sydslesvig. I et jubilæumsskrift om spejderorkestret i Tønder står der: "Få er de forsamlingshuse ... hvor spejderorkestrets smældende toner ikke har skabt skvulp i kaffekopperne"!!

I 1950'erne var orkestret i tilbagegang, og nogle af de ældre spejdere begyndte i stedet at danne jazz- og

pigtrådsorkestre! Orkestret blev nedlagt i 1957.

Tønder Brandvænsorkester

Tønder Brandværn blev oprettet 1869 som 'Turner Feuerwehr zu Tøndern'.

Allerede fra begyndelsen af værnets historie havde man brug for musik til festerne. Man klarede sig med lokale musikere, indtil man i 1948 fik et egentligt musikkorps under ledelse af den føromtalte tidligere militærmusiker J. Ribel.

Brandvænsorkestret optrådte første gang sammen med brandvænsorkestrene fra Jejsing og Løgumkloster ved en tappenstreg i Tønder den 25. juni 1949. I en jubilæumsbog om orkestret kaldes det 'værnets kælebarn'. Orkestret fik en kort levetid, da det allerede stoppede midt i 1950'erne i forbindelse med, at dirigent Ribel forlod byen.

FDF-orkestret

Tønder FDF blev oprettet i 1922, hvor to lærere, Marius Jacobsen og Otto Helkiær, startede arbejdet i et kælderlokale på seminariet. Allerede i 1930'erne var der musikliv i FDF, hvor man havde et band, der hed 'Det grønne Viskelæder', som fungerede indtil 1939. Der var flere senere orkestre, der bl.a. i 1950'erne var med til trompetblæsning i Kristkirkens tårn.

Fra omkring 1973 tog orkestermusikere fra Møgeltønder FDF initiativ til at starte et nyt egentligt FDF-orkester i Tønder, som kom til at bestå af både et tambourkorps og et messingorkester. I starten stod det under ledelse af Bent Hansen, som også ledede FDF-orkestret i Møgeltønder. Siden da har både orkestret og tambourkorpsset

The Tommyguns, som pigtrådsgruppen fra Tønder ser ud i dag.

været et fast indslag i byen ved lokale sølvbryllupper, optog, koncerter, 'Sang og Musik'-arrangementer osv.

Populærmusikken i Tønder fra 1940'erne og frem

Det følgende giver et overblik over mange af de grupper og enkeltpersoner, der kom til at spille en rolle i populærmusikken og den rytmiske musik.

1940'erne var danseorkestrenes tid i Danmark, og i Tønder var man også med på noderne.

I Strucks Allé boede den blinde violinlærer Motzkus, hvor bl.a. Viggo Balling Nielsen (f. 1932) gik til spil. Han var i 1946 begyndt at spille sammen med nogle af sine skolekammerater fra Øvelsesskolen, Leif Slot, klaver, Egon Jensen, harmonika og Viktor Andersen, trommer. Det var skoleinspektør Erling Brahm fra seminariets øvelsesskole, der havde bedt dem spille til årsafslutningen på skolen; men de fortsatte med at tage ud at spille 'moderne' i ungdomsfore-

ninger og til familiefester. I slutningen af 1940'erne var de fastansat som danseorkester, 'Rio Kvartetten', på Grand Hotel i Richtsensgade (i dag Ungdomsborgen). Her spillede de fast hver lørdag og søndag aften om vinteren fra kl. 20 til 24. Lønnen var 5 kr. i timen! Orkestrets kendingsmelodi var den russiske melodi 'Sorte øjne'!

Harry Dues Trio var et andet af 1940'ernes danseorkestre i Tønder. Én af musikerne var cykelsmed Lützen, som blev omtalt i den foregående artikel om Tønders musikliv.

Jazz i Tønder

I 1950'erne holdt jazzen sit indtog i Tønder. Tønders første jazzorkester var 'Harlem Hot Group'. Det blev dannet i 1955. Orkestret bestod af 'Horsti' (Horsti Petersen, guitar), 'Mugge' (Alfred Hansen, trommer), 'Schella' (Bent Schella Petersen, gulvbas) og 'Øsi' (Rolf Toft, klarinet), Henry Outzen (banjo) og Valdemar Rasmussen (trompet).

Den kendte jazztrompetist og komponist Valdemar Rasmussen har spillet en central rolle i forbindelse med jazzlivet i Tønder, både som medlem af orkestrene 'Harlem Hot Group' og 'Syncopators', senere sammen med sit eget orkester og trio'en, som foruden Valdemar Rasmussen består af Jens Jepsen, bas, og Uffe Steen, guitar. I slutningen af 1950'erne vandt jazzorkestret Syncopators flere gange provinsmesterskabet ved musikkonkurrencer i København.

Beat og rock i 1960/70'erne

Dette afsnit bygger bl.a. på Steen Arlund Mogensens bog 'Riber rock' (Bogense 2003). I 1960'erne gik det stærkt med hensyn til populærmusikken på Tønderegnet. Mange nye grupper så dagens lys, popklubber opstod, bl.a. i Løgumkloster og Skærbæk, og såkaldte grand prix'er havde stor søgning.

En af de første grupper i Tønder var The Go-Getters. Denne gruppe, der spillede rundt om i landsdelen, blev dannet i 1963 og øvede på Ungdomsborgen. I 1964 skiftede gruppen navn til The Mods, der spillede en rå rhythm'n blues stil. Gruppen blev en slags husorkester på Tønders nye beatsted, Kælderen (oprindeligt jazzklub og senere beatklub med navnet Bloody Mary), Skibbrogade 8-10, der startede omkring oktober 1964. Gruppen optrådte bl.a. i Rostock i DDR. I 1966

skiftede gruppen navn til High Numbers, men i 1967 gik den i opløsning.

Tommyguns er en anden af de centrale grupper, når man kigger tilbage på musikken i Tønder i 1960'erne. Gruppen blev dannet i 1964 og bestod af Finn Pedersen, single, Knud Erik Petersen, rytme, Ole Warming Andersen, trommer/sang, Elvig Iversen, sang, Helmer Fabricius, bas, Jørgen Valentin/Svend Ove Jørgensen, trommer, Erik Roth, rytme, og Klaus Uecker, bas. Gruppen var en typisk beat/pigtrådsgruppe, der bl.a. spillede pop og rhythm'n blues, heriblandt mange Shadowsnumre. Gruppen deltog i flere Danmarks mesterskaber i popmusik og spillede over hele landsdelen. Den stoppede i 1967, men inden for de seneste år er den blevet gendannet.

Djangokvartetten fra Tønder spillede dansemusik i slutningen af 1960'erne. De spillede bl.a. i filmen

Foto: Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Tønder.

Rio Kvartetten underholder på Grand Hotel, Richtsensgade i Tønder (i dag Ungdomsborgen) o. 1948/49. Privateje.

'Balladen om Carl-Henning', som blev optaget i Ballum i 1969.

The Rooters var en kendt gruppe i Syd- og Sønderjylland i 1960'erne. De hed senere Blues Promotion (1967) og Down South Blues Band (1969). Som så mange andre orkestre før og siden startede denne gruppe med udgangspunkt i Tønder Statsskole (nu Tønder Gymnasium). De var med til pigtråds konkurrencer og spillede mange steder (bl.a. Århus og Lemvig) i 1965-1969. I løbet af denne periode ændrede orkestret sin spillestil fra pigtråd til blues.

I slutningen af 60'erne var Schweizerhalle et populært beatsted, hvor bl.a. HK-ballerne blev afholdt. De startede tidligt og sluttede tidligt, for lærlingene skulle op og på arbejde næste morgen!

Også Ballum havde i 1960'erne sit eget band, Los Bambinos, bestående af Kronborg Jensen, guitar, Erling Lund, guitar, Knud Lysgaard, trom-

mer, og Jørgen Christiansen, harmonika.

Arrows blev dannet september 1964 med udgangspunkt i Ludwig Andresen-Schule og med øvested i kælderen under Schweizerhalle. Stilen var pop/beatmusik, og gruppen spillede både nord og syd for grænsen, bl.a. i Kaiserkeller i Hamborg. Arrows var som de andre bands med i en del popkonkurrencer. Orkestret fortsatte til 1970, hvor stilen blev mere 'psykedelisk'. Da Arrows stoppede, fortsatte to af medlemmerne, brødrene Uwe og Heine Schulze, sammen med Eddie Carstensen dansebåndet Radiserne, der eksisterede 1971-76.

Musiklivet i 1980'erne

Musikmiljøet i 1980'erne var præget af grupper med tilknytning til Aktivhuset og gymnasiet. I Aktivhuset var der både bigband og visegruppe, og i samme periode eksisterede bl.a. bandet Kaliber, gymnasiebåndet Cake'n Candy samt bandet Hot Wire Blues Band.

Mohylas Blues Band startede 1986 og spiller stadig, både lokalt og rundt omkring i landet.

I perioden 1988-89 eksisterede desuden gruppen Mohyla og Showband, der til dels bestod af tidligere FDF'ere, bl.a. Orla Juul-Pedersen, der var leder af FDF Brass Band på det tidspunkt.

Trompetisten Valdemar Rasmussen (f. 1939). 1950'ernes jazzliv i Tønder blev for ham begyndelsen på et langt professionelt liv med jazzen.

Rockmusik i 1990'erne - og frem til i dag

Muffi Mach var et af de mere kendte Tønderbands i 1990'erne. Bandet bestod af Steffen Christensen (guitar), Michael Callesen (guitar), Rasmus Mortensen (bas), Morten Bruhn (trommer), Henrik Lützen (keyboard m.m.) og Mikkel Hansen (vokal). Bandet begyndte at spille omkring 1996 og fortsatte frem til 2000, hvor det gik i opløsning. Bandets musik blev primært skrevet af de to guitarister. Bandets medlemmer kom alle fra Tønder og omegn. Da bandet startede, øvede de i kommuneskolens musiklokale, men siden hen blev øvningsen i bedste Sort Sol-stil henlagt til en bunker. Bandet spillede en del koncerter i Tønder, men var også på turne i Nordtyskland efter udgivelsen af deres album 'Home Like A Glove'. Bandet nåede at lave to udgivelser, maxi-singlen 'No Place To Hide' og albummet 'Home Like A Glove'.

Spillestilen var rock, og den lå tæt op ad bands som Sort Sol, Dizzy Mizz Lizzy, Nirvana og Pearl Jam. Til deres koncerter var repertoire, ud over egne kompositioner, udvidet med gamle bluesnumre med bl.a. mundharmonika.

Den 'unge' musikscene i dag

I de senere år har de unge rockbands i Tønder mestendels været centreret omkring to steder, gymnasiet og spillestedet Haggas. Adskillige bands er opstået omkring gymnasiet gennem tiden. Medvirkende hertil er det musikalske potentiale på den eneste ungdomsuddannelse, der tilbyder musikundervisning, samt muligheden for at øve.

På gymnasiet er der foreningen Ak-

mus, foreningen for AKtive MUSikere, der bl.a. har øvelokaler på gymnasiet. Et utal af bands er opstået her, men kun enkelte har overlevet.

Musikpubben Haggas er egentlig mest kendt for folkemusik, både dansk og udenlandsk, men blandt Tønder og omegns ungdom er den mere blevet populær på de to tilbagevendende arrangementer 'Bandaften' og 'Starjam'. Ved bandaftenerne kan man komme og spille med, mens ideen med 'Starjam' er, at inviterede 'stars' kommer en fredag eftermiddag og lærer fra sig, og om aftenen spiller man så, hvad man har lært.

Noldes Nabo

Denne gennemgang af Tønders yngste musikhistorie slutter med en omtale af én af byens mangeårige musikalske sværvægttere, jazzklubben Noldes Nabo, som blev startet i november 1972 af folk med tilknytning til Tønder Seminarium. Ved den allerførste koncert spillede jazzmusikeren Valdemar Rasmussen. Fra starten koncentrerede man sig om at arrangere koncerter og musikarrangementer indendørs og udendørs i Tønder. Klubben hed i en periode 'Folk og Jazz i Tønder', men fra 1987 vendte man tilbage til det gamle navn 'Noldes Nabo', man begyndte at udgive et medlemsblad, og man tog også rockmusikken med på programmet.

Noldes Nabo arrangerede Sommerjazz på torvet, juleballer på Schweizerhalle (i dag Kulturhuset), Græsrock-koncerter i Mølleparken og satsede både på koncerter med nye navne og kendte grupper som tv2, Run Rig og Gnags. Aldersmæssigt satsede man også bredt og lavede f.eks. arrangementer som filmpræsentation af

den lokale købmand og filmfotograf Carl Christiansens Marskfilm 'For en fremmed' med musik af Valdemar Rasmussen.

Siden Hotel Postgården fra omkring 1988 blev til Haggens Musikpub har dette spillested også været rammen om mange af Noldes Nabos arrangementer.

Et af foreningens højdepunkter var afviklingen af gallafesten i Tønderhallerne i forbindelse med Tønders 750-års byjubilæum i 1993. Foreningen har

et medlemstal omkring de 700.

Med denne lidt sporadiske gennemgang af de seneste årtiers musikhistorie afsluttes artikelserien. Mange andre aspekter af Tønders musikliv kunne have været omtalt, musikken i skolerne, musikskolens virke og arrangementer, Sønderjyllands Symfoniorkesters koncerter eller Michael Falchs inspiration fra hjembyen. Her er kun omtalt nogle aspekter, musikken spiller heldigvis videre ... ■

FRA AFGUD TIL RAKETTER

Historisk Samfund for Sønderjylland, Tønder Kreds, arrangerer igen bustur syd for grænsen, denne gang en tredages tur langs den tyske Østersøkyst

Fra torsdag d. 5 juni (Grundlovsdag) til lørdag d. 7 juni 2008

Turen går den første dag til Bad Seeberg, Lübeck og over Schwerin til Gustrow. Næste dag køres der videre til Peenemünde og over Stralsund til Rügen med Arkona. Sidste dag går turen til Rostock med et stop i Wismar inden kursen atter sættes mod Danmark.

Turens pris er kr. 1500 pr. person i dobbeltværelse. Tillæg for enkeltværelse kr. 366 (Der findes også 3-sengs værelser). Indbefattet i prisen er bustransport, 2 overnatninger på **** stjerne hotel m/halvpension samt entré på museer.

Depositum kr. 500 pr. person betales inden den 1. februar 2008. Restbeløbet indbetales inden den 1. maj 2008. Pengene indbetales til konto 9839-0000286214.

Der er plads til maks. 50 personer. Pladserne tildeles efter først-til-mølle princippet.

Tilmelding kan ske til Finn Clemmensen, Toften 22, 6780 Skærbæk. Tlf. 74 75 21 47 eller på odaogfinn@get2net.dk Her kan man også få yderligere information om turen.

Bestyrelsen for Tønder Kreds

Arkitektur, skulptur og sønderjysk håndværk

- om Telemuren i Aabenraa

Af Katrine Kampe

I begyndelsen af august 2007 stod det klart, at Telemuren på H.P. Hanssens Gade over for Genforeningshaven skal flyttes efter ønske fra køberen af grunden, bagemester Steen Skallebæk. Overinspektør Katrine Kampe - Kunstmuseet Brundlund Slot, fortæller her om Telemuren, kunstneren Ulla Viotti og debatten om kunstværket.

KUNSTVÆRKET TELEMUREN af den svenske kunstner Ulla Viotti er fra 1993 og skabt som en udsmykningsopgave til virksomheden Tele Sønderjylland, senere Tele Danmark, der havde til huse på H.P. Hanssens

Gade i Aabenraa. Telemuren er et 60 meter langt murværk, der er 1,75 m højt og som slynger sig langs vejen. Værket er lavet af teglsten, produceret af Christian Petersens Teglværk i Nybøl Nor ved Egernsund. Her er stenene lavet efter en gammel kulbrændingsmetode for at skabe en levende og individuelt udseende stenproduktion i mange nuancer af rødt. Murerarbejdet til Telemuren er udført

Telemuren i Aabenraa, skabt af kunstneren Ulla Viotti til netop dette sted.

Foto: Kim Furdal

af firmaet Hermann Johannsen fra Broager i tæt samarbejde med stenproducenten og kunstneren.

Telemuren er placeret på en åben grund mellem en nyere og en ældre bygning og fungerer som inddeling af rum mellem vejen, en parkeringsplads og en gård. Telemuren har på denne måde en funktion indbygget i sig, samtidig med at den er en fri skulptur. Den markerer sig som en arkitektonisk mur, der har arkitekturens anonymitet som sit udgangspunkt. På samme tid er den særpræget ved også at have afsæt i skulpturens frie form, som er anonymitetens modsætning.

Muren er inddelt i tre afsnit, adskilt af smedjernsgitre, der fungerer som åbninger. Muren er på en gang massiv og åben. Stenene er formet særligt efter kunstnerens skitser og er således alle forskellige og muret op i skiftende forbandt. På murværkets øverste kant langs hele muren er afslutningen markeret med glaserede sten, formet i en halvcirkel. Stenene er i en mørk blå farve. Den samme blå glansfarve optræder også på toppen af søjlepillerne langs muren og på murens inderside.

Telemuren hører til et af Ulla Viotis hovedværker. Den har referencer tilbage til middelalderens smukkeste byggeri, der evnede at forbinde skulpturelle former med arkitektoniske udtryk. Kunstneren har også været optaget af de lokale forhold i Sønderjylland ved at arbejde med den ganske særlige håndværkstradition, som findes på teglværkerne ved Egernsund.

Da Tele Danmark besluttede at flytte deres virksomhed, blev grunden med Telemuren først solgt til Sønder-

jylland Amt og siden til Aabenraa Kommune, som arbejder med planer om at udnytte grunden bag muren til nyt byggeri. Murens skæbne er i denne proces uvis, da der ikke er truffet politisk beslutning om, at den skal bevares, og der heller ikke er truffet politisk beslutning om, hvorvidt den bør indgå som en naturlig del af grundens nye funktion.

I denne fase er bestyrelsesmedlemmerne i Venneforeningen for Museum Sønderjylland - Kunstmuseet Brundlund Slot opmærksomme på, at kunstværket Telemuren er kommet i klemme. De har sat sig for at formidle dilemmaet med kunstværkets placering og argumenterer for, at værket skal bevares på den oprindelige plads. Det samme synspunkt kendes fra professor Dr. Lars Oluf Larsson fra Kiel og museumsdirektør emeritus, forfatter og kulturjournalist Jan Torsten Ahlstrand fra Lund, som formulerede det i deres indsigelser til borgmester Tove Larsen.

Imidlertid kan det ikke lade sig gøre at insistere på, at Telemuren bliver på sin plads, for grunden er solgt med klausul om, at muren skal væk.

Protesterne fra kunstfolkene fik politikerne i Aabenraa til at beslutte, at Telemuren skal bevares, hvilket indledte et langt forløb med forslag til Telemurens nye placering. I aviserne er Telemuren blevet debatteret, og der er hver uge indkommet forslag til placering.

Bestyrelsesmedlemmerne i Venneforeningen for Museum Sønderjylland - Kunstmuseet Brundlund Slot har argumenteret for, at Telemurens nye placering bør findes i samråd med Ulla Viotti. Foreningen forventer i den forbindelse et tæt samarbej-

de med kommunens embedsmænd. I ventetiden har kunstfolkene rensset muren for skidt og holdt Ulla Viotti orienteret om udviklingen af værkets skæbne. Samtidig formidler foreningen Telemurens budskaber, som ligger mellem arkitekturens almindelighed og kunstværkets særpræg.

Undervejs i processen arbejder bagermester Steen Skallebæk med at bygge et nyt stort bageri på grunden. Han har ikke øje for Telemurens potentiale som blikfang til hans byggeprojekt, da han og Arkitektfirmaet 78 fra Rødekro vil udnytte grundens fulde areal. Desværre, for her er en unik chance for at forbinde æstetik og godt håndværk med bageriets mur udenfor og bageriets brød og kager indenfor. Muren kunne anvendes i bageriets kommende markedsføring.

I skrivende stund er sagen om Telemuren ikke afsluttet, idet der endnu ikke er truffet en beslutning om Telemurens nye placering. Borgere fra Aabenraa har foreslået flere forskellige placeringssteder, og der er opsat en 'plastikmodel' af muren i Genforeningshaven. Murens nye placering er i dagspressen blevet et læserbrevsemne, der berører mange. De fleste er interesseret i, at Telemuren skal have sammenhæng og mening.

I Genforeningshaven vil Telemuren blive et skulpturelt monster, der tager magten fra andre elementer i parken,

og en arkitektonisk ligegyldighed, der er meningsløs. Den vil dominere en park, hvis formål og form har karakter af en mindepark. I denne sammenhæng vil Telemuren forstyrre med sin manglende logik og være fjern fra sammenhæng og mening.

Derfor er det mit håb, at Aabenraa Kommune i samråd med bestyrelsen for Venneforeningen og Ulla Viotti beslutter at flytte Telemuren til et magasin, indtil den kan genplaceres ved Brundlundområdet i forbindelse med en udvidelse af Museum Sønderjylland. Her vil den kunne indgå i en ny sammenhæng i et helt fantastisk smukt område og tænkes ind i en ny arkitektonisk helhed. Telemuren kunne indarbejdes i en stor kulturel arkitektonisk plan og indgå i en værdig dialog med andre skulpturer fra kunstmuseets samling og igen bygge bro mellem arkitektur, skulptur og det sønderjyske håndværk. ■

Foto: Kim Furdal

Den indbyggede bæk i Telemuren er skabt som et modstykke til bænken på den modsatte side af gaden.

Kludetæppet Lundtoft

Af Gerret Liebing Schlaber

De administrative forhold i Lundtoft herred var fra 1300-tallet og frem til 1853 særdeles komplicerede. Arkivar Gerret L. Schlaber, Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek i Flensborg, giver her et overblik over de yderst spægede forhold.

De tidligste forhold

HERTUGDØMMET SLESVIGS administrative landkort viste endnu i 1800-tallet et meget broget billede. Ganske vist udgjorde amter og herreder ryggraden i den slesvigske forvaltning, men de dækkede langt fra hele landet. Købstæder, gejstlige besiddelser, oktrojerede koge og adelige godser kunne i stort omfang trække sig ud af landsherrens almindelige forvaltning og sorterede direkte under de provinsiale myndigheder. Ikke alle steder udgjorde jurisdiktionerne uden for amtsforvaltningen sluttede distrikter. I mange tilfælde overlappede de hinanden med andre distrikter, og grænserne gik på kryds og tværs gennem hele bebyggelser.

Et sådant tilfælde var landskabet mellem Aabenraa og Flensborg fjorde: det gamle Lundtoft herred. I kong Valdemar Sejrs jordebog (1231) nævnes Lundtoft herred - dengang opkaldt efter kirkebyen Klipleve - som herred under Ellumssyssel. Kun Klipleve nævnes som særligt kongegods, men det havde ingen afgørende administrativ betydning, da kongegodset senest i 1313 blev lagt under her-

tugens forvaltning. I senmiddelalderen fortrængte lenene omkring landsherrens borge, der i de fleste tilfælde blev anlagt tæt ved de store handelspladser, de gamle sysler. Lundtoft blev lagt under det fjernt beliggende slot i Tønder. Imidlertid spillede også borgen Søgaard en afgørende rolle i herredets forvaltning.

Søgaard som centrum

Fra 1300-tallet blev adelen en dominerende faktor i området. For at lukke et hul i sin kasse pantsatte hertugen 1344 hele herredet til adelslægten Limbek. Pantsættelser var i senmiddelalderen en meget almindelig måde at låne penge fra adelsmænd, der i finansiel henseende kunne være mere velstillede end selve landsherren. Imidlertid medførte det, at landsherren gik glip af de fleste indtægter fra det pantsatte område. Senest fra 1357 rådede Limbek'erne helt over Søgaard. Da kong Hans i 1498 indløste herredet, var langt over halvdelen af områdets gårde blevet til fæstegods under Søgaard, der i mellemtiden var kommet i Ahlefeldtslægts besiddelse. Det kongelige herred var dermed reduceret til en række spredte besiddelser, mens Søgaard-komplekset fremover udgjorde det største adelige gods i hertugdømmet Slesvig.

I 1524 erklærede Frederik I, at de adelige godsherrer selv måtte udøve hånd- og halsretten over deres undersåtter. Vi ved ikke, om Søgaard al-

lerede i forvejen havde udøvet birkerettigheder, eller om godset til gengæld fortsat var knyttet til herredets jurisdiktion. I 1600-tallet blev der i hvert fald afsagt domme på Søgaard. Da godsherrerne flyttede deres hovedresidens til Gråsten, fulgte også retsmyndigheden med. Omkring 1600 lykkedes det desuden godsejeren at få fat i spredte besiddelser i området, der indtil da havde hørt til hovedgårde uden for Lundtoft herreds distrikt, mens Søgaard samtidig mageskiftede en del af sit strøgods bort.

I Felsted sogn fandtes endnu et gods, der efter alt at dømme ligeledes altid havde varetaget sine birkerettigheder: Skovbølgaard. Gården var oprindeligt ejet af slægten Uge, men det forholdsvis lille gods gik i 1600-tallet over til Buchwaldslægten og fulgte senest i 1706 det Søgaard-Gråstenske godskompleks. Fra 1670 hørte også Ballegaard inklusive Bojskov til komplekset.

Lundtoft herred var dermed reduceret til en samling af spredt beliggende landområder. Kun omkring kirkebyerne Uge og Rinkenæs fandtes

Lundtoft herred på Theodor Gliemanns kort over Tønder amt 1828. Kun de små områder markeret med 5-tallet udgjorde dengang, sammen med lidt spredt beliggende strøgods, det egentlige Lundtoft herred, mens resten var opdelt mellem 10 godser, hvoraf 5 større hørte til hertugen af Augustenborg.

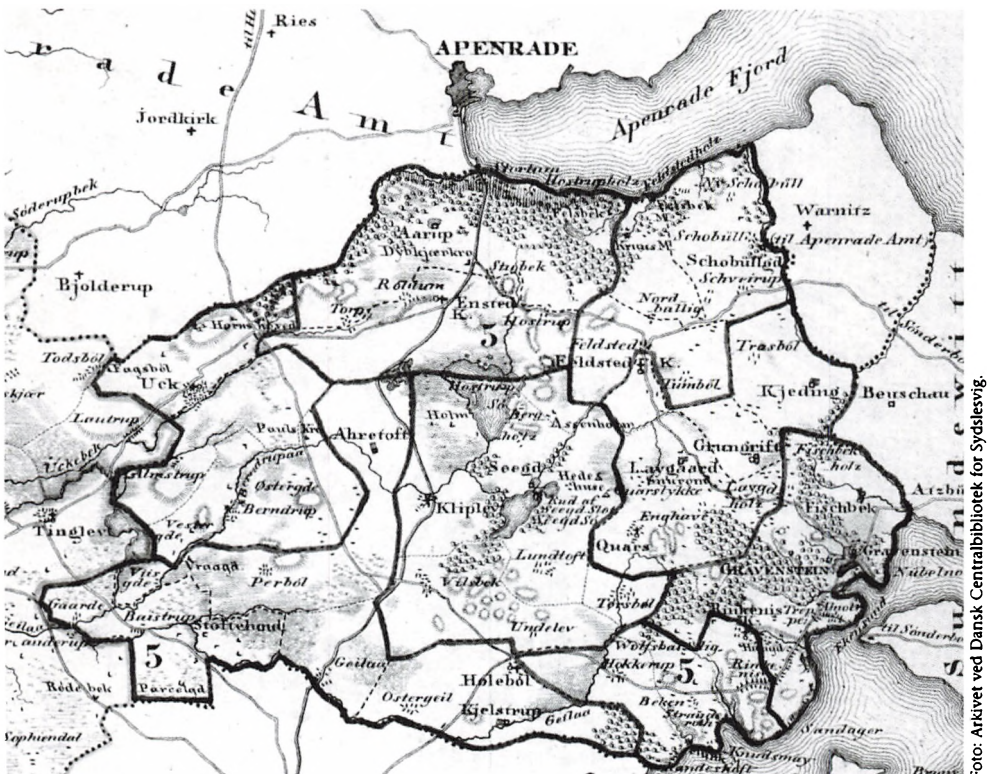

Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

større områder uden adelige besiddelser, men de to dele omfattede ikke engang et helt kirkesogn. Vi ved ikke, hvor herredets oprindelige tingsted lå, men efter alt at dømme var det ved tingbjerget mellem Klipleve og Lundtoft. Da dette område var kommet under godsjurisdiktionen, blev retterstedet formentlig flyttet til Ensted sogn. Fra omkring 1770 blev herredstinget holdt ved den eneste gård i Tørsbøl, der ikke hørte til godsjurisdiktionen.

Søgaard-Gråsten var ikke kun hertugdømmets mægtigste godskompleks. Flere godsherrer af slægten Ahlefeldt varetog derudover gennem en lang årrække et af de vigtigste embeder i hertugdømmerne: Statholderskabet. Statholderen var kongens repræsentant i hertugdømmerne, og han var forvaltningschef for hele den

kongelige del af Slesvig og Holsten. Alligevel gik det i 1700-tallet galt med Ahlefeldternes storgods: 1722 gik Søgaard-Gråsten konkurs, og 1725 blev komplekset opløst ved en tvangsauktion. Imidlertid faldt ingen af de hidtidige avls- og hovedgårde tilbage til herredet. Tværtimod: De administrative forhold i området blev endnu mere uoverskuelige.

Fem af de hidtidige hoved- og avlsgårde købtes af hertugen af Augustenborg: Gråsten, Fiskbæk og Kiding, lidt senere også Kelstrup og Årup. Det betød imidlertid en styrkelse af herredsfogden, som udøvede politimyndigheden og fungerede som retsformand i herredet. Han varetog samtidig med sit offentlige embede under landsherrens forvaltning også retsmyndigheden på de Gråstenske godser om end i hertugens navn. I

Søgaard set fra syd med voldstedet af det middelalderlige Søgaard i forgrunden. Huset blev kraftigt ombygget efter statens overtagelse.

1805 blev godsherrerne tvunget til at ansætte professionelle retsholdere til udøvelse af deres privatoffentlige retsmyndighed, den såkaldte patrimonialjurisdiktion. Derved blev herredsfogdens position stabiliseret. Også Stoltelund, det længst mod vest beliggende gods i området, fulgte Lundtoft herreds retsmyndighed.

De øvrige tidligere Søgaardske godser gik derimod deres egne veje: Grøngrøft, Ladegaard og Skovbølgaard (i begyndelsen sammen med Ballegaard og Bojskov) varetog deres egen retsmyndighed. Det samme gjaldt efter alt at dømme også det stærkt reducerede Søgaard med Årtoft. Efter 1805 ansatte godsherrerne på Grøngrøft, Skovbølgaard og Søgaard dog ikke herredsfogden som retsholder, men holdt sig til borgmesteren i Aabenraa. Kun ejeren af Ladegaard valgte herredsfogden. Endvidere ansatte lensgreven på Sandbjerg herredsfogden som dommer over sine undersåtter.

Selvom Lundtoft herred kun bestod af nogle lidet sammenhængende, spredt beliggende rester, bevarede det sin status som selvstændig enhed. Tønder amt var i forvejen et meget heterogent foretagende, der ikke kun omfattede de mere eller mindre "normale" geest-herreder (Højer, Tønder, Slogs og Kær herreder), men også landskaberne Sild og Østerland-Før med deres særprægede form for selvstyre, samt Viding og Bøking herreder i marsklandet, der var præget af meget gammeldags administrative forhold. Ligesom de specielle jurisdiktioner i vesten kunne Lundtoft herred som den del af amtet, der havde den største geografiske afstand fra amts-huset ved Tønder, bevare en række

særegenheder. Herredet havde ikke kun egen herredsfoged, men også egen husfoged. Enestående var desuden, at de lokale meddommere, der andetsteds kaldtes sandemænd, blev betegnet som vrøgere, hvilket andre steder var navnet på mænd, der overvågede overholdelsen af arbejdsroen på søn- og helligdage.

Samling af jurisdiktionen

Først efter Treårskrigen blev de administrative forhold i Lundtoft herred mere overskuelige. I 1850 blev grænsen mellem de tre amter Haderslev, Tønder og Aabenraa reguleret med ophævelsen af Bolderslev fogderi - indtil da Haderslev amts eksklave mod syd. Foreningen af hele Bjolderup sogn under Rise herred og Aabenraa amt bevirkede en tydelig forenkling af de administrative strukturer i området. Den største omlægning i denne sammenhæng var imidlertid, at Lundtoft herred blev lagt til Aabenraa amt. Det beholdt dog både herreds- og husfogden.

Tre år senere lykkedes det for første gang siden 1300-tallet at forene Lundtoft herred til et afrundet territorium. Da patrimonialjurisdiktionen blev helt afskaffet den 3. juni 1853, blev samtlige adelige godser indlemmet i de omgivende herreder og amter. Godsherrerne ordnede fortsat oppebørslen og politiforvaltningen på deres besiddelser, men nu var de underordnet de almindelige lokale og regionale myndigheder. Dermed dannede hele Lundtoft herred med sognene Uge, Ensted, Felsted, Kværs, Klipleve, Holbøl (undtagen Hønsnap), Rinkenæs og til dels Adsbøl en ensartet jurisdiktion. Herredsfogden og husfogden boede fortsat i Gråsten.

Imidlertid var der kun Søgaard, Årtoft (begge ejet af den nye amtmand Eugenius Heltzen), Grøngrøft, Skovbølggaard og Ladegaard tilbage som adelige godser. Da hertug Christian August af Augustenborg på grund af sin aktive rolle under den slesvig-holstenske opstand og den efterfølgende borgerkrig (1848-50) blev landsforvist og tvunget til at afstå sine besiddelser, mistede de Gråstenske godser deres status som adelige godser og blev indtil videre ført som kongelige forpagtergodser uden administrativ særstatus. Samtidig blev Stoltelund lagt under Slogs herred, da næsten alle dets besiddelser lå i Tinglev sogn.

Lige netop amtmandens gods Søgaard var et eksempel på, at gamle sædvaner også i denne tid kunne være stærkere end ønsket om at få mere strømlinede og overskuelige

forhold i den regionale forvaltning. Mens alt strøgods, der indtil da sorterede under patrimonialjurisdiktioner, blev lagt under de omgivende herreder og amter i hele hertugdømmet, kom Søgaard med alle dets besiddelser til Lundtoft herred. Til Søgaard hørte nemlig gårde i Ravsted, Terkelsbøl og Visgaarde (landsbyer der ellers hørte under Slogs herred) samt i Gåskær, Ingebøl og Vollerup (Bjolderup sogn, som 1850 blev forenet under Rise herred). Disse blev ligesom hovedgården lagt til Lundtoft herred. En tilsvarende undtagelse fandtes i hertugdømmet kun ved det østangel-ske gods Runtofts fjerne besiddelser i Vestangel.

Et andet eksempel både på beboernes udprægede identifikation med Lundtoft herred trods opsplittelsen gennem århundreder og på lokale in-

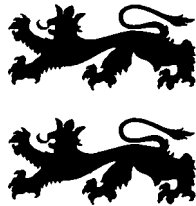

Foto: Museum Sønderjylland - ISL

Amtmand E.S.E. Heltzen (1818-1898) tog juridisk embedseksamen på Københavns Universitet i 1840 og gjorde herefter karriere inden for justitsvæsenet og indenrigsministeriet. Efter slaget ved Isted modtog han i juli 1850 stillingen som amtmand for Aabenraa og Løgumkloster amter. Dagen før overgangen til Als den 28. juli 1864 blev han afsat af civilkommisærerne. Netop ankommet til København blev han den 11. juli 1864 justits- og kultusminister i regeringen Bluhme, men han blev snart indviklet i en sag, der i marts 1865 tvang ham ud af regeringen. I 1869 blev han udnævnt til stiftsamtmand over Fyns stift og amtmand over Odense amt, poster som han beholdt frem til sin død i 1898.

Register

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk Samfund for Sønderjylland

Redaktion:
Kim Furdal
Lennart S. Madsen
Elsemarie Dam-Jensen

83. årgang
2007

INDHOLD

<i>Andersen, Chr.:</i> Farvergårdens Saga i Tinglev - fra tysk til dansk	178
<i>Andersen, Nils Erik:</i> Et jysk folkeeventyr og Genforeningen 1920	212
<i>Bargfeldt, Britta:</i> Rasmus Pedersen - en norsk glarmester i Tønder.	30
<i>Biering, Karsten:</i> Spillemanden C. Jensen. Folkemusikken og den folkelige sang i Sønderjylland	12
<i>Biering, Karsten:</i> Brandværnsmusik i Sønderjylland.	53
<i>Bork, Dagmar:</i> Krig og fred	108
<i>Bork, Dagmar:</i> Kammerherreinde Christina Frederica von Holstein - en kvinde med hjerte og forstand	123
<i>Clausen, Kirsten Hessellund og Gerda Moth Greve:</i> Sønderjyllands Amt under udvikling og afvikling 1970-2006	57
<i>Dam-Jensen, Elsemarie:</i> Kirkemusik og stadsmusik i Tønder	3
<i>Dam-Jensen, Elsemarie:</i> 'Grüss Gott mit hellem Klang'. Aspekter af Tønders musikliv i 1800- og 1900-tallet	163
<i>Dam-Jensen, Elsemarie:</i> Når musikken spiller ... Flere glimt af musiklivet i Tønder i det 20. århundrede	283
<i>Furdal, Kim:</i> Aabenraa og Sønderborg - to købstæder med stolte søfartstraditioner.	83
<i>Furdal, Kim:</i> Huggehuset i Aabenraa - en epoke i Aabenraas erhvervshistorie.	183
<i>Furdal, Kim:</i> Dansk lokalhistorie nord og syd for Kongeåen	243
<i>Furdal, Kim:</i> De lokalhistoriske årbøger 2006	252
<i>Greve, Gerda Moth og Kirsten Hessellund Clausen:</i> Sønderjyllands Amt under udvikling og afvikling 1970-2006	57
<i>Henningsen, Lars N.:</i> Dansk gudstjeneste i Flensborg - en mirakuløs overlevelse	20
<i>Hoppmann, Jürgen:</i> Hvor lå Sliesthorp? Og hvem anlagde de glemte volde nord for Slien	132
<i>Kampe, Katrine:</i> Arkitektur, skulptur og sønderjysk håndværk - om Telemuren i Aabenraa	293
<i>Klinge, Louise:</i> Da skolen blev dansk.	48
<i>Knudsen, Erika:</i> Meine inning geliebte Pauline. Fiskeskipper Søren Mailunds breve hjem	93
<i>Lauridsen, Inger:</i> Martin Hansen Linnet - møllersvend og kniplingshandler i Ballum.	142
<i>Lorenzen, Siegfried:</i> Regne- og regneindskrivningsbøger.	16
<i>Lorenzen, Siegfried:</i> Et talgsmelteri i Tønder.	188
<i>Petersen, Thomas:</i> Da lyntoget kom til Tidsholm	43
<i>Ravn, Helle:</i> Folkekunst - Nord og syd for grænsen	203
<i>Schlaber, Gerret Liebing:</i> Kludetæppet Lundtoft	296
<i>Sørensen, H.E.:</i> Skærbæk Håndværker- og Handelsstandsforening 1881-2006.	101
<i>Thuesen, Birte:</i> Augustenborg elektricitetsværk	259

<i>Uldum, Otto</i> : Bombekanonchalup nr. 19 i Sandvig - et arkæologisk blik på krigen 1864	172
<i>Wissing, Jürgen A.</i> : Erindringer fra en lille fagskole mellem 1910 og 1920	266

FASTE RUBRIKKER

Det sker - på Museum Sønderjylland.	36, 76, 116, 156, 196, 236, 276, 316
Set og sket i grænselandet - Grænselandskronik (<i>H.E. Sørensen</i>)	65, 148, 223, 303
Redaktionen	11, 131, 233

BAGSIDEN OM FORSIDEN

Peter Fabricius' lutbog (<i>edj</i>)	40
Amterne fra middelalderen til i dag (<i>Gerret Liebling Schlaber</i>).	80
Skt. Knuds gilder, skipperlav og sømandskasser (<i>Asser Amdisen</i>).	120
Kniplinger på glas! (<i>edj</i>)	160
Tønder Festival og Ramblin Dan (<i>edj</i>).	200
30-års fødselsdagstønder. Folkekunst eller makværk? Sjøv eller spot? (<i>Helle Ravn</i>)	240
Etableringen af Askov Højskole (<i>kf</i>)	280
Sønderjyske jazzklubber i 1950'erne (<i>Hans Chr. Kjær Lassen</i>)	320

BOGNYT

<i>Andersen, Erik Skifter</i> : Aabenraa Fjernvarme A.m.b.a. 1956-2006 (<i>H.E. Sørensen</i>)	195
<i>Bartholdy, Olga</i> : Munkeliv i Løgum Kloster (<i>edj</i>)	275
Bøytler, Jørgen og Jørgen Toft Jessen: Christiansfeld. Livet og husene. (<i>lsm</i>).	158
<i>Christensen, Hanne</i> : Det levende landskab - Diger og hegn (<i>lsm</i>).	238
De slesvigske hertuger, red. <i>Carsten Porskrog Rasmussen</i> m.fl. (<i>Jørn Buch</i>).	35
Det Nationale Portrætgalleri på Folkehjem, red. <i>Hans Schultz Hansen</i> og <i>Ingolf Haase</i> (<i>Anker Thygesen</i>)	234

→

Redaktionens signaturer:

kf = Kim Furdal, *lsm* = Lennart Secher Madsen, *edj* = Elsemarie Dam-Jensen

<i>Dragsbo, Peter og Kim Furdal: Fra degneskoler til centralskoler</i>	273
<i>Dragsbo, Peter: Sønderjyske Gårde (Steffen M. Søndergaard)</i>	314
<i>Eberhardt, Jakob og Jakob Kidde Sauntved: 1864 (Gerret Schlaber)</i>	315
<i>Furdal, Kim og Peter Dragsbo: Fra degneskoler til centralskoler</i>	273
<i>Gram-Skjoldager, Karen: Grænsen ligger fast! Det sønderjyske spørgsmål i dansk udenrigs- og indenrigspolitik 1920-1940 (Britta Bargfeldt)</i>	75
<i>Gregersen, Frands: Man tager ... Madkunstens lange historie og Aabenraa genfundne kokebog fra 1862 (edj)</i>	115
<i>Grodum, Tage og Andreas Johannsen: Registrant af praktiserende speciallæger og overlæger ved sygehuse, samt administrative speciallæger i Sønderjylland (kf)</i>	195
<i>Grodum, Tage: Register over læger på chefniveau, der har virket i Nordslesvig/Sønderjylland (kf)</i>	195
<i>Hansen, Jens Hveisel og Uffe Barsballe Thyssen: Fremad og opad. Haderslev Fodboldklub 1906-2006 (kf)</i>	78
<i>Henningsen, Lars N. og Johann Runge: Dansk gudstjeneste i Flensborg (Hans Christian Hein)</i>	115
<i>Hermansen, Karsten: Kongeblood og fyrstedrømme. Portræt af hertug Hans den Yngre (Henning Mathiesen)</i>	78
<i>Jessen, Jørgen Toft og Jørgen Bøytler: Christiansfeld. Livet og husene (lsm)</i>	158
<i>Johannsen, Andreas og Tage Grodum: Registrant af praktiserende speciallæger og overlæger ved sygehuse, samt administrative speciallæger i Sønderjylland (kf)</i>	195
<i>Kappel, Valdemar: Mit Sydslesvig. Grænseforeningens årbog 2006 (edj)</i> . . .	158
<i>Klatt, Martin: Fra modspil til medspil (kf)</i>	198
<i>Krarup, Jens Kristian: Den Danske Klosterrute - Gennem Sønderjylland til Ribe (lsm)</i>	234
<i>Lauridsen, Inger: Sønderjysk arkitektur gennem 900 år (Flemming Sørensen)</i>	274
<i>Nicolaisen, Dörte: Fra Husum til Haderslev. Malerinden Charlotte von Krog (1827-1913) (Anne Blond)</i>	274
<i>Præstehøjskolen i Løgumkloster, red. Hans Vium Mikkelsen, Helle D. Kjeldsen & Eberhard Harbsmeier (lsm)</i>	118
<i>På Naldtang der har man det godt. Festskrift i anledning af 50-året for FDB's overtagelse af Naldtanglejren, red. Furdal, Kim (Inge Adriansen)</i> . . .	74
<i>Runge, Johann og Lars N. Henningsen: Dansk gudstjeneste i Flensborg (Hans Christian Hein)</i>	115
<i>Rønne, Bent Vedsted: For håndværkernes bedste. Haderslev Haandværker- og Industriforening 1857-2007 (H.E. Sørensen)</i>	318
<i>Sauntved, Jakob Kidde og Jakob Eberhardt: 1864 (Gerret Schlaber)</i>	315
<i>Schleswig-Holstein. Land mellem himmel og hav (kf)</i>	314
<i>Skovmand, Sven: Det danske mindretal i Sydslesvig og andre mindretal i Europa. Grænseforeningens årbog 2007 (Carsten Yndigeegn)</i>	275
<i>Slumstrup, Finn: Ballonskipperen (kf)</i>	74

Stationsbyen Tandslet (<i>kf</i>)	273
<i>Steensen, Thomas: Die Frieslande (Britta Bargfeldt)</i>	75
<i>Stubkjær, Simon Talbo og H.E. Sørensen: Skærbæk kirkes prædikestol</i> 1606 (<i>lsm</i>)	198
Sønderjyderne og Den store Krig, red. <i>Inge Adriansen og Hans</i> <i>Schultz Hansen (Gerret Liebing Schlaber)</i>	235
<i>Sørensen, H.E.: Skærbæk Fjernvarme (Erik Skifter Andersen)</i>	194
<i>Sørensen, H.E. og Simon Talbo Stubkjær: Skærbæk kirkes prædikestol</i> 1606 (<i>lsm</i>)	198
<i>Sørensen, Nils Arne: Den store krig (Jørn Buch)</i>	38
<i>Thyssen, Uffe Barsballe og Jens Hveisel Hansen: Fremad og opad.</i> Haderslev Fodboldklub 1906-2006 (<i>kf</i>)	78
Vadehavet - portrætter af et kulturlandskab, red. <i>Jan Abrahamsen</i> m.fl. (<i>lsm</i>)	194
Vadehavet Kulturatlas (<i>kf</i>)	278
<i>Weitling, Günter: Fra Ansgar til Kaftan. Sydslesvig i dansk</i> kirkehistorie 800-1920 (<i>Lone Anker Jakobsen</i>)	34
<i>Weitling, Günter: Deutsches Kirchenleben in Nordschleswig seit der</i> Volksabstimmung 1920 (<i>Britta Bargfeldt</i>)	314

Redaktionens signaturer:

kf = Kim Furdal, *lsm* = Lennart Secher Madsen, *edj* = Elsemarie Dam-Jensen

STEDFORTEGNELSE

- Abild 188
 Adsbøl 299
 Agerskov 257
 Als Sund 94, 120*, 174
 Askov 243ff*, 280*
 Augustenborg 25, 257, 259ff*
 Avnbøl 19, 220*
 Ballegaard 297
 Ballum 142ff, 307
 Barsø 95ff
 Bevtøft 255
 Bjolderup 299f
 Blans 230*
 Bojskov 297f
 Bolderslev 18, 299
 Bov 52*, 223*, 256
 Bredebro 17ff, 105
 Bro 265
 Bylderup 40
 Bøking herred 299
 Cathrinesminde 53
 Christiansdal 187
 Christiansfeld 124ff*
 Daler 18f
 Danevirke 135
 Dyvig 95f
 Eckernförde 86ff*
 Egen 256
 Egernsund 53ff, 156*, 255
 Ensted 252, 299ff
 Felsted 254, 257*, 299ff, 306
 Femern 227f
 Fiskbæk 298
 Flensborg 19, 20ff*, 83ff, 120, 267f, 301, 305
 Fohl 16ff
 Før 299
 Gallehus Skov 12
 Gram 217*, 236, 252, 320
 Gottorp 136ff
 Grøngrøft 299f
 Gråsten 245f, 254f*, 301ff*, 312*
 Guderup 18
 Gåskær 300
 Haderslev 12, 94ff*, 109, 120, 123ff*, 231*, 306, 307*, 308, 310*, 320
 Halk 95ff, 257
 Hamborg 19, 32, 87, 109
 Hardeshøj 174
 Hedeby 132ff
 Hejls 95
 Hejlsminde 97, 256
 Hejsager 12, 257
 Hellet 18
 Hjerpsted 18f
 Hjordkær 187
 Holbøl 256, 299ff
 Hoptrup 254
 Hundsløv 265
 Højer 19, 69*, 116, 190, 299
 Hørup 254, 265
 Høruphav 96
 Ingebøl 300
 Itzehoe 32
 Jegerup Mark 18
 Jejsing 44f
 Jels 55*
 Kalvø 96f
 Kelstrup 298
 Ketting 18, 265
 Kiding 298
 Kliplev 296ff
 Kværs 299
 Kær herred 299
 Ladegaard (Hammelev sogn) 49*
 Ladegaard (Kværs sogn) 299ff
 Lovtrup 178
 Lundtoft herred 296ff*
 Løgumkloster 142, 257, 266ff*, 320
 Løjt 89ff, 98, 254f*
 Løjt Kirkeby 49, 94
 Løjt Land 210*
 Mejlby 12
 Mjang 265
 Mjels 96ff, 265
 Moltrup 18

- Møgeltønder 142
 Mølle 18
 Nibøl 14
 Nordborg 12
 Nytoft 256
 Oksenvad 252
 Padborg 320
 Pamhule 254
 Rangstrup 257
 Ravsted 178f, 300
 Rendbjerg 53
 Rinkenæs 297ff
 Rise herred 299f
 Rosinfelt 153*
 Rudbøl 12
 Runtoft 300
 Rødding 66f*, 320
 Røde kro 255
 Rømø 18f, 104f
 Rørkær 43f*
 Sandbjerg Slot 257, 299
 Sandvig 172ff*
 Sebbelev 265
 Sild 299
 Skjoldager 18
 Skovbøl 50
 Skovbølgaard 297f
 Skrydstrup 76, 308
 Skærbæk 101ff*, 151, 193, 253f, 320
 Slesvig 30, 132ff*, 228*
 Slien 132ff
 Sliesthorp 132ff*
 Slogs herred 299f
 Sommersted 19
 Sottrupskov 96ff
 Starup 252, 257
 Stevning Nor 96ff
 Store Darum 18
 Store Nustrup 18
 Stoltelund 181, 299f
 Sundeved 257
 Sundsmark 18
 Søgaard 296ff*
 Sønderborg 46, 56*, 83ff*, 94ff, 120*,
 190, 225*, 226, 265, 304*, 306, 309,
- 311*, 316, 320
 Terkesbøl 300
 Tidsholm 43ff
 Tinglev 44ff, 178ff*300
 Tirslunde 255
 Toftlund 154*, 255, 320
 Tyrstrup 123ff*
 Tønder 3ff*, 16, 19, 30ff*, 40, 44ff*,
 54, 61*, 71*, 80*, 105, 116, 123, 142,
 150f, 160, 163ff*, 188ff*, 200, 252,
 266, 283ff*, 296f, 308*, 320
 Tørsbøl 298
 Uge 297f
 Varnæs 40, 302
 Vejbæk 18
 Viding herred 299
 Vis herred 302
 Visgaard 300
 Vojens 256, 320
 Vollerup 265, 300
 Vyk 307
 Ørbyhage 96
 Øst-Hjerndrup 18
 Øster Løgum 18f
 Øster Sottrup 18
 Østerby 18
 Aabenraa 17ff, 36*, 51, 57ff*, 70*,
 83ff*, 93ff*, 120, 183ff*, 193*, 228f,
 293ff*, 299f, 308, 320
 Årtoft 299f
 Årup 298
 Årø sund 96ff

* = billede

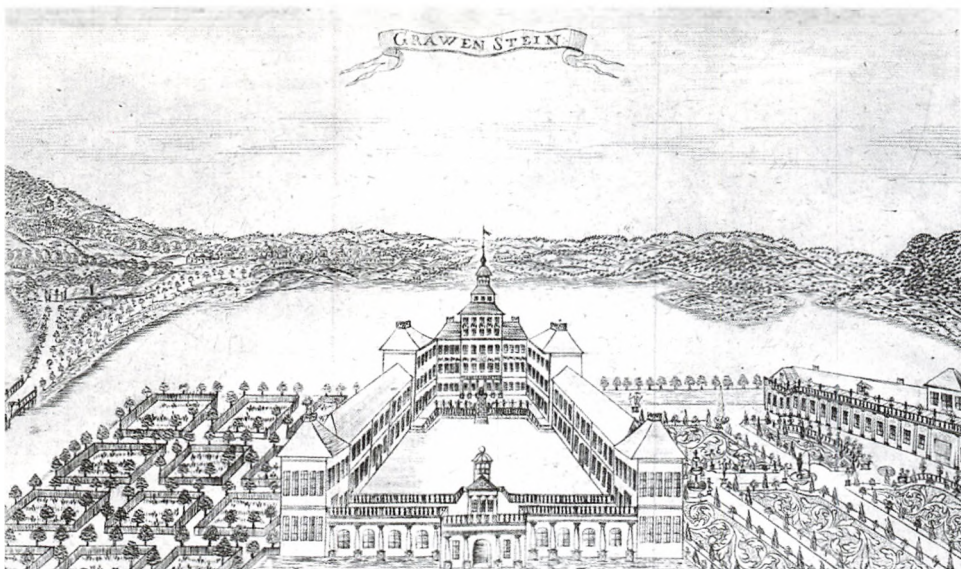

Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Gråsten Slot ca. 1730. Under de sidste Ahlefeldt'er på Søgaard flyttede centret for det store godskompleks til den hidtidige avlsgård Gråsten.

teressers succesrige modstand mod administrative reformer ovenfra er oprettelsen af et herredsråd i 1861. Som det var tilfældet i hele kongeriget (siden 1842) og i Haderslev amt (siden 1858), forsøgte amtmand Heltzen også at oprette et amtsråd i sit område, der omfattede de tre forholdsvis små amter Aabenraa, Sønderborg og Nordborg (inklusive Ærø). Det var netop Lundtoft herreds beboere, der gik stik imod oprettelsen af et fælles råd for alle tre amter eller kun Aabenraa amt. Da Heltzen to år senere igen tog initiativ til at få oprettet et amtsråd, truede grundejerne fra Rinckenæs med at bekæmpe oprettelsen med alle ikke forbudte midler.

Lundtoft herred efter 1867

Lundtoft herred fik dog ingen lang levetid som ensartet distrikt. Da hertugdømmet Slesvig i 1867 blev indlemmet i Preussen, blev forholde-

ne i hertugdømmerne straks tilpasset til strukturerne i kongerigets øvrige dele. Allerede samme år oprettedes amtsretter, der i modsætning til de hidtidige underretter var helt uafhængige af den udøvende administration. Gråsten blev midlertidigt sæde for sådan en domstol, men allerede seks år senere blev den nedlagt og området delt mellem amtsretterne i Aabenraa og Flensborg.

Lidt længere fortsatte Lundtoft herred som politidistrikt, nu under betegnelsen Gråsten herredsfogderi. Men dette omfattede ikke hele herredet, fordi de adelige godser (men ikke de Gråstenske) atter blev ophøjet til selvstændige politidistrikter på herredsplan. I 1889 blev herredsfogderierne afskaffet og erstattet af mindre amtsforstanderdistrikter, der også omfattede godserne. Lundtoft herred blev opdelt mellem hele syv amtsdistrikter: Ensted, Felsted, Ladegaard,

Carl Ahlefeldt var den sidste kongelige statholder i hertugdømmerne af denne slægt og samtidig den sidste ejer af det samlede Søgaard-Gråstenske gods-kompleks, der indtil 1722/25 dækkede næsten hele Lundtoft herred.

Gråsten, Rinkenæs, Kliplev og Holbøl. Amtsførsterne fungerede som administrativt mellemed mellem kredsforvaltningen og kommunestyret og førte politiopsyn med stort set alle områder i det offentlige liv.

Efter 1920 genopstod Lundtoft herred, nu udvidet med Varnæs birk og den del af det gamle Vis herred, der i 1920 var kommet til Danmark, som kirkedistrikt. Lundtoft herreds rolle som verdsligt forvaltningsdistrikt var derimod udspillet. I 1970 oplevede det imidlertid en genrejsning, om end i et meget mere beskedent omfang og under helt andre strukturer. Da sognene Kliplev, Felsted og Varnæs ikke vidste, hvilken primærkommune de skulle tilslutte sig, dannede de en selvstændig fælles kommune. Da denne omfattede den cen-

trale del af det gamle herred inklusiv den navngivende landsby, fik kommunen navnet Lundtoft. Siden 1. januar 2007 er også Lundtoft kommune historie, ligesom det gamle klude-tæppe fra tiden før 1864/67. Området er delt mellem de nye storkommuner Aabenraa og Sønderborg. I dag er der ikke mange minder tilbage, der vidner om Lundtoft herreds lange historie som konglomerat af forskellige administrative enheder. Kun de gamle hovedgårde hhv. bygningerne, der erstattede dem på et senere tidspunkt, er tydelige mindesmærker fra den tid, da adelige godser var de dominerende størrelser i områdets forvaltning. ■

Litteratur

Kongelig Dansk Hof- og Statskalender. *Statshåndbog for det danske monarki*. 1819 f.

Niels Nikolaus Falck: *Handbuch des Schleswig-Holsteinischen Privatrechts*. 5 bd. Altona 1825-1848.

Ernst Joachim Fürsen: *Der Hargesvogt im Herzogtum Schleswig*. Kiel 1973 (diss. jur.).

Niels H. Kragh-Nielsen: *Galgehøj og rettersted. Henrettelsernes historie i hertugdømmet Slesvig 1550-1850*. Aabenraa 2002.

Carsten Porskrog Rasmussen: *Sønderjyllands største gods. Søgård-Gråsten i Ahlefeldternes tid*. i: Sønderjyske Årbøger 1994, s. 45-74.

Carsten Porskrog Rasmussen: *Rentegods og hovedgårdsdrift. Godsstrukturer og godsøkonomi i hertugdømmet Slesvig 1524-1770*. Aabenraa 2003.

Gerret Liebing Schlaber: *Hertugdømmet Slesvigs forvaltning. Administrative strukturer og retspleje mellem Ejderen og Kongeåen ca. 1460-1864*. Flensborg 2007.

Johannes von Schröder: *Topographie des Herzogthums Schleswig*. Oldenburg/Holstein 2. opl. 1854.

Set og sket i Grænselandet

Grænselandskronik

Af H.E. Sørensen

Det er ikke let at være mindretal i en globaliseret verden og med tættere samarbejde i Europa. H.E. Sørensen sætter fokus på diskussionen i Flensborg Avis og andre emner i juli kvartal.

Mindretallets fremtid

HEN OVER SOMMEREN bragte Flensborg Avis en serie artikler, hvor forskellige mennesker udtalte sig om det danske mindretals situation i dag og i fremtiden. Flere mente, at de gamle sad for tungt på 'magten', og at man i stedet skulle lade de unge komme til, ligesom der var forslag om en mere decentral organisation. Andre syntes, at mindretallet var for selvcentreret og burde åbne sig noget mere, bl.a. ved at interessere sig for verden uden for Sydslesvig. Journalist Niels Ole Krogh foreslog, at man hvert år sendte halvtreds sydslesvigske unge ud for at hjælpe med projekter i andre mindretal, så de kunne "komme tilbage med nye ideer". - "Vi kunne virkelig arbejde for det grænseoverskridende, så mindretallet kunne spille en nøglerolle, men de andre gider os ikke, hvis vi ikke har visioner og drive", sagde han.

De fleste indlæg drejede sig om organisatoriske problemer eller talte mere om at være mindretal over for en flertalsbefolkning end om at være et dansk mindretal i et tysk samfund. Alt sammen meget godt, men der savnedes ligesom noget indhold i det hele.

Det mest tankevækkende indlæg kom fra historikeren René Rasmussen, der satte fingeren på den ømme plet: Hvad vil mindretallet, og hvad vil mindretallet med os?

"Det danske mindretal står ved en skillevej. Enten holder det fast i Danmark - og så skal Danmark også nok holde fast i Sydslesvig. Eller også slipper det, men skal så heller ikke forvente, at Danmark fortsat holder fast", sagde han og fortsatte: "Sindelsprincippet 'Minderheit ist, wer will' indebærer et personligt valg af nationalt tilhørsforhold". Vil mindretallet ikke være dansk, så kan det ikke vente dansk støtte, "for hvorfor skulle danske skatteydere betale til en befolkning, som ikke føler sig dansk. Økonomisk solidaritet fra Danmark må nødvendigvis forudsætte folkelig solidaritet fra de danske sydslesvigere".

Problemet er, fortsatte Rasmussen, at "det er de unge, der argumenterer for at slippe det nationale, den danske identitet, som i følge dem er forældet, og forvandle det til en regional, europæisk identitet. De siger, det er den vej, vinden blæser". Vi er kommet så vidt, at "de dansksindede endda er kommet i mindretal på mindretallets egne skoler", netop fordi det nationale tilsyneladende betyder meget lidt for de yngre sydslesvigere, som hellere ser sig som brobyggere mellem dansk og tysk eller som europæere og derfor søger de danske sko-

ler "for at lære nabolandets kultur at kende". Men hvis det er formålet, måtte det være EU, der skulle støtte skolerne, og ikke den danske stat.

Hvis formålet med skolerne (som det er blevet sagt) er at støtte dansk eksport ved at uddanne tosprogede elever, "så er det da en meget dyr løsning at have danske skoler på landet i Sydslesvig. Så skal vi meget hellere have danske skoler i Hamborg, Berlin og München, hvor der er potentielt flere elever, og hvor pengene derfor vil være givet meget bedre ud", sagde han provokerende og sluttede: "Vi bliver nødt til at forlange, at også nye medlemmer af mindretallet faktisk føler sig forpligtede af at tilhøre det danske fællesskab. At de skal ville det danske. 'Minderheit ist, wer will'. Og vil man ikke, så hører man hjemme i en anden forening". (Fl.A., 4/8).

Danskundervisning

Som en illustration til ovenstående er der så stor interesse blandt tyskere for at lære dansk, at de kurser, der tilbydes for voksne på danske skoler og biblioteker, for tiden er overtegnede, først og fremmest af tyskere, der søger arbejde nord for grænsen, så medlemmer af mindretallet (som kurserne egentlig var beregnet på) må afvises.

"Det bør (derfor) være indenrigs- og socialministeriet (i Kiel) og ikke mindretallet og danske skatteydere, der betaler for, at tyske medborgere kan lære dansk", sagde formanden for den danske voksenundervisning i Sydslesvig, Erik Jensen, som bakkes op af landdagsmedlem Anke Spoorendonk (SSV), der havde stillet forslag i landdagen om mere danskundervisning i de offentlige skoler i Sles-

I weekenden 4-5. august var der SHMF-musikfestival på Sønderborg Slot.

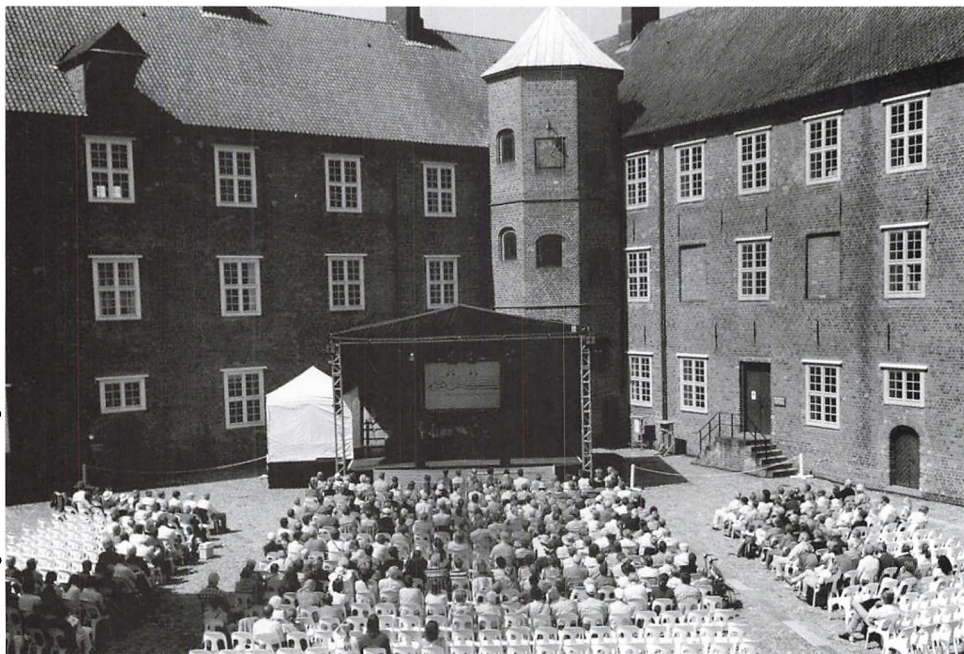

Foto: Hartung, Der Nordschleswiger.

vig-Holsten. Også CDU'eren Susanne Herold fra Flensborg mente, at "alt for få lærer dansk", og ønskede en undersøgelse af behovet. Derimod advarede socialdemokraten Detlef Buder (SPD) mod at gøre dansk til pligtfag i de tyske skoler og støttedes af sin partifælle, undervisningsminister Ute Erdsiek-Rave. Hun mente ikke, at behovet var så stort som hævdedet. Hertil svarede Anke Spooren-donk, at det ofte er udbuddet, der styrer efterspørgslen (Fl.A., 13/7). Hvis tilbuddet var der, skulle folk nok melde sig.

Broer og sygehuse

I sin årsmødere tale på Jens Jessen-skolen i Flensborg sagde regionsformand Carl Holst, at "ambulancer, redningshelikoptere, kræftbehandling og flere ortopædiske operationer nu kan udføres syd for grænsen for danske patienter, som også i flere tilfælde kan bruge tyske sygehuse, hvis der er for meget trængsel på de danske", ligesom han mente, at nedsættelsen af den danske ventetidsgaranti "gør det nærliggende at overveje at bruge slesvig-holstenske sygehuse som aflastning i større grad, end vi hidtil har gjort" (Fl.A., 17/7).

Man kunne hertil spørge, om ikke det er regionens første og væsentligste opgave at sørge for et tilstrækkeligt sygehusvæsen? Det er næppe gratis at benytte tyske sygehuse. Ville det ikke være en bedre ide at sørge for, at der var tilstrækkelig kapacitet på de danske offentlige hospitaler frem for at skulle leje sig ind på private eller udenlandske institutioner?

I samme tale kom Carl Holst også ind på planerne om en tredje Lillebæltsbro og ideerne om en bro eller

tunnel mellem Fyn og Als. "Det ville være en forbindelse, som kunne forbedre udviklingsmulighederne på Sydfyn og binde region Syddanmark sammen", sagde han (Fl.A., 17/7).

Også JydskeVestkysten støttede ideen om en Fyn-Als-forbindelse. "Kæmp videre!" opfordrede redaktør Poul-Erik Thomsen (14/7).

Flersprogede skilte

Debatten om tosprogede by- og vejskilte nord og syd for grænsen fortsætter, og først i juli vedtog teknisk udvalg i Flensborg byråd, at der på de ca. 60 skilte med bynavnet fremover skal stå 'Flensborg' med mindre typer under 'Flensburg' (No., 6/7).

Det fik Peter Huber fra Brackel i Sydslesvig til at advare mod at fare for hastigt frem. Man ville derved "give enhver lille landsbybølle mulighed for at markere sig med pensel og farve", skrev han. "Idioter og neonazister får etableret en sceneplads med uforsvarlig stor offentlig opmærksomhed. Kan mindretallet være tjent med det?" Vel kun, hvis man "absolut vil indtage en kunstig offerrolle", besvarede han sit eget spørgsmål.

"Hvis de danske bynavne nu virkelig er en hjertesag for SSV, ville det være meget mere fornuftigt, at Vælgerforeningen i sine gennemgående tyske publikationer fremtidig konsekvent holder op med at skrive København, når Danmarks hovedstad er ment. Tyskerne har jo aldrig forbudt at skrive København", sluttede han maliciøst (Fl.A., 17/7).

Ved mindehøjtideligheden for Istedslaget på Flensborg Gamle Kirkegård den 25. juli sagde Flensborg Avis' chefredaktør Bjarne Lønborg, at de

tosprogede skilte var "et spørgsmål om at fastholde og udvikle den gensidige respekt og agtelse for hinanden i to forskellige kulturer". Han henviste til et eksempel fra Ultental i Sydtyrol, hvor 98 pct. af beboerne er tysktalende. Desuagtet havde man by- og vejskilte på både tysk og italiensk. Respekten for den anden kultur og nationalitet var således ikke afhængig af procenter, sagde han og fortsatte: "Og selv, hvis de to procent italienere flyttede fra området, ville man opretholde den tosprogede skiltning" (Fl.A., 27/7).

Måske ikke så mærkeligt, al den stund italiensk er det officielle sprog i Italien, og rejsende fra andre dele af landet skal vel også have mulighed for at bruge deres eget sprog i deres eget land. Det havde været uligt mere interessant at få at vide, om man også ville opretholde den tysksprogede skiltning, hvis der var tale om et rent italiensksproget område. Det er faktisk det, det drejer sig om, når man taler om respekt for nationale mindretal.

Faneforargelse

Her i sommer havde en tysk skoleklasse lejet en spejderhytte ved Aabenraa Fjord. Vel ankommet hejste de det tyske flag, men blev kort efter kontaktet af naboen, som fortalte, at det måtte de ikke. Næste dag skrev Der Nordschleswiger forarget og ironisk om de danske nationalister, som ikke tålte nabolandets flag. De gav sandelig de sagesløse tyske skoleelever en flot opvisning i mellemfolkelig tolerance.

Nogle husker måske, hvad der skete for et par år siden, da en dansk familie i forbindelse med en konfirma-

tion hejste Dannebrog ved den tyske roklubs klubhus i Højer, som de havde lejet til festen. Der gik ikke mange minutter, så var roklubbens formand i telefonen. Flaget skulle ned. Omgående.

Dengang kogte 'die deutsche Tageszeitung in Dänemark' over af vrede og arrigskab. Der var tale om en uhørt provokation, og det var dybt forargeligt, at danskerne ikke kunne indse, at man ikke hejste det danske flag over en tysk institution. Sådan behandlede man ikke et nationalt mindretal. Redaktøren var krænket i sit inderste.

At det tyske flag vajer over en dansk spejderhytte er sandelig noget andet end at hejse det danske flag over et tysk klubhus.

Mindretalsskoler

I august begyndte 120 elever i børnehaveklasserne i de femten tyske skoler i Sønderjylland, og 111 rykkede op i 1. klasse. Det giver i gennemsnit otte nye elever pr. skole. Flest var der i Sønderborg og Haderslev med 18 og 17 i børnehaveklassen og 14 og 15 i 1. klasse. Færrest i Felsted med kun én elev i 1. klasse og ingen i børnehaveklassen og i Højer med to i hver. Sønderborg er den største tyske skole med i alt 202 elever, mens Haderslev er nr. to med 172 (No., 25/8).

De 46 danske skoler i Sydslesvig begyndte ca. fjorten dage senere med i alt 566 nye elever, eller 13 pr. skole. Det er en fremgang på 30 nyindskrevne elever i forhold til sidste år, men det samlede elevtal sank alligevel med 80 fra 5.718 til 5.638. Det skyldtes, at årets afgangsklasser havde været usædvanligt store. Elevtallet fordeles sig i øvrigt således: Flensborg

by: 2.323 elever; Slesvig-Flensborg amt: 1.533; Nordfrislands amt: 1.073 og Rendsborg-Eckernførde amt: 709. Flest nyindskrevne var der i Gustav Johannsen-Skolen i Flensborg med 26 elever og færrest i Vyk, hvor der kun var en enkelt. Den største skole er Duborgskolen med 1.008 elever, mens Vyk er den mindste med 19 elever (Fl.A., 13/9).

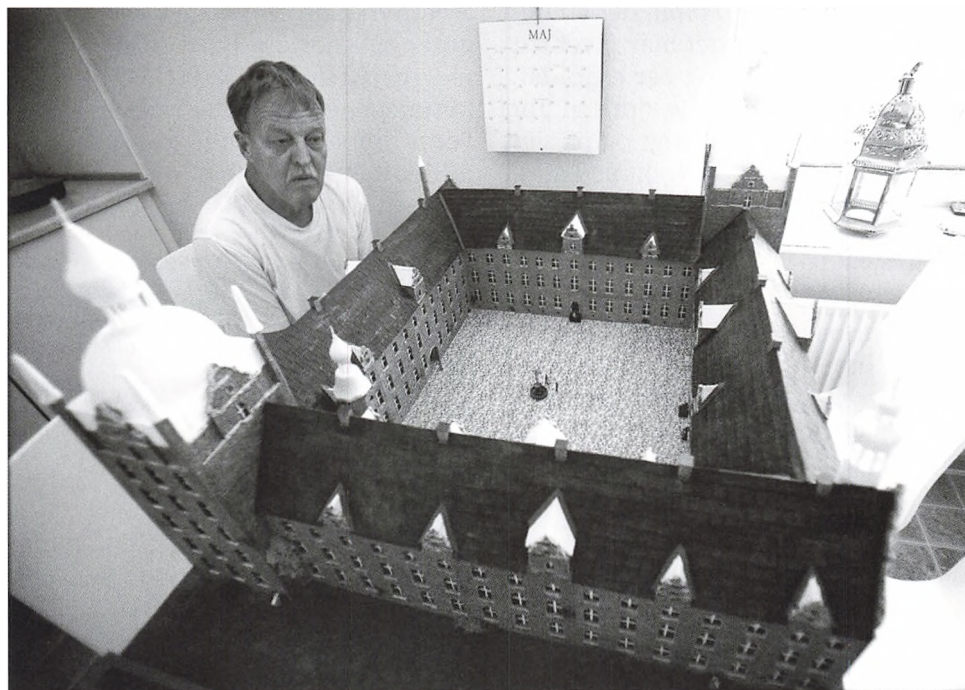
Faldefærdige huse til tyskerne

Kulturarvsstyrelsen foreslog i juli, at man solgte de mange ubeboede og forsømte huse i landsbyerne, ikke mindst langs vestkysten, som sommerhuse til tyske statsborgere og "københavnere med store friværdier". I dag kan kommunerne afgøre, om danske statsborgere kan købe den

slags huse til fritidsbenyttelse, mens udenlandske statsborgere med bopæl uden for Danmark ikke har den mulighed. Borgmesteren i Tønder, Vagn Therkel Petersen, syntes, det var en god ide: "Det er et meget relevant forslag. Vi har allerede en del københavnerne, der har købt og renoveret faldefærdige huse i Ballum, som de bruger som fritidshuse. Jeg ser heller ikke noget galt i, hvis det var tyskere".

Også JydskeVestkystens chefredaktør Michael Kamber støttede forslaget: "Der findes nemlig mange familier, der kunne have lyst til at flytte hertil. For landsbyerne har den ro og natur og de trygge rammer, som mange storbyfamilier savner". Men disse familier stiller også krav. "De vil have gadekær og stråttækte gårde.

Jack Holdt ved sin model af det nu forsvundne Hansborg i Haderslev. Modellen er bygget i størrelsesforholdet 1:100.

Ikke ruiner og smadrede ruder. Der skal være kønt på landet, hvis vi skal gøre os forhåbninger om, at nogen vil flytte hertil". Derfor skal bygningerne sættes i stand - "og hvem har både lyst og råd til det? Det findes der blandt andre tyskere, der har. De kan være med til at redde vore bevaringsværdige landsbyer. De skal være velkomne", sluttede Kamber (JV, 6/7).

Men det var ikke alle, der så sådan på det. Kim Wittrup fra Rømø skrev, at det ville blive en "glidebane m.h.t. at bevare vores danske sommerhusregel". Han nævnte, at en ejendomsmægler havde sagt, at hvis han havde lov til at sælge sommerhuse uden restriktioner, "kunne han sælge samtlige huse på Fanø på en formiddag!" Og det ville betyde, at "store dele af landsbyer ... ligger øde hen en stor del af året, og mange fastboende har ikke lyst til at bo i sådan et område. Det vil blive en ond spiral, der vil blive sat i gang". Hvis der blev givet frit slag for EU-borgere, og det er jo det, det drejer sig om, ville "prisen for sådanne huse stige kraftigt og på sigt gøre det vanskeligt for folk med alm. indkomst at erhverve sådan et hus, også til helårsbrug", sluttede Wittrup (JV, 8/7).

Dansk-norsk flyvevåben

Planer om et udvidet samarbejde mellem det danske og norske luftvåben kan få store konsekvenser for flyvestationen i Skrydstrup, hvor

samtlige danske jagerfly har hjemme.

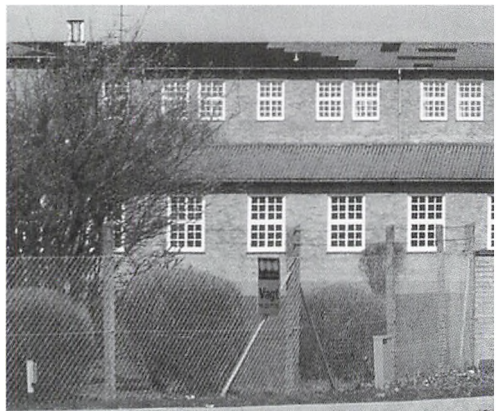
"Hvis vi arbejder sammen, skal vi bruge færre maskiner", sagde folketingsmand Hans Kristian Skibby fra Dansk Folkeparti, og den konservative Tom Behnke tilføjede, at "et fly, der skal patruljere over Danmark, kan lige så godt starte fra Stavanger som Ålborg". (No., 27/9).

Ja, sikkert. Men hvorfor så ikke fra Skrydstrup, hvor faciliteterne jo allerede er til stede? Større er afstandene jo da heller ikke.

Det billige Tønder

Endnu en undersøgelse, denne gang fra Danske Bank, viser, at Tønder er den næstbilligste kommune i Danmark, når det gælder leveomkostninger, herunder specielt huspriser. Et gennemsnitshus i 'marskens hovedstad' koster 825.000 kr., hvilket kræver en familieindkomst på 580.000 kr. om året, hvis man skal klare alle faste udgifter og samtidig have et månedligt rådighedsbeløb på 12.800 kr. til mad, lommepenge og uforudsete udgifter. For at opnå de samme goder skal familien tjene 24.000 kr. mere om året i Aabenraa og 48.000 kr. mere i Ha-

Tønder Kasernes hovedbygning er blevet solgt til pensionselskabet AP Pension.

derslev og Sønderborg. Landets billigste kommune er Morsø, mens den dyreste er Gentofte, hvor kravet til familiens indtægt er 1,2 mio. kr., hvis man skal have eget hus. Men det koster så til gengæld også 5,2 mio. kr. eller fem og en halv gange så meget som i Tønder (JV).

Dagbog

5. juli: Den nyrenoverede jernbanestrækning mellem Nibøl og grænsen åbnes af ministerpræsident Peter Harry Carstensen (JV).

6. juli: Flensborg Avis, Der Nord-schleswiger og Schleswig-Holsteinerischer Zeitungsverlag går fra årsskiftet i samarbejde om fællessider om grænselandsforhold (Fl.A., No.).

Vikingspillene i Jels har premiere på 'Frejas stemme' af Michael Asmussen, som også har instrueret (JV).

Museumsinspektør Birgitte Kragh, Aabenraa, dør 62 år (JV).

7. juli: Det regnfulde vejr giver landmændene store problemer bl.a. med oversvømmede marker og grøfter, der ikke kan klare afledningen af vandet (JV).

Løgumkloster Borgerforening får til-

ladelse til at bruge det tidligere byvåben som logo (JV).

10. juli: Museum Sønderjylland - Naturhistorie og palæontologi i Gram udgraver resterne af en hidtil ukendt forhistorisk hvalart i Gram Lergrav (JV).

12. juli: Brødremenighedens Bageri i Christiansfeld lukker efter at have fremstillet de berømte honningkager siden slutningen af 1700-tallet (JV). Fleggaardkoncernen indleder et samarbejde med Told & Skat for at bekæmpe den illegale grænsehandel (JV).

13. juli: Danfoss vinder en retssag i Kina mod et firma, der fremstillede piratkopier af koncernens produkter og oven i købet mærkede dem med Danfoss' navn og logo (No.).

14. juli: AP Pension køber Tønder kaserne (JV).

15. juli: Højskolerne i Askov og Røding indleder et samarbejde (JV, No.). Skelettet af en af de hvaler, der strandede på Rømmø i 1996, udstilles i la-den på Nationalmuseets Kommandørgård (JV).

Hjemsted Oldtidspark har besøg af 'romerske legionærer' fra Ungarn, der gi-

ver opvisning i bl.a. kamp teknik (JV).

16. juli: Gråsten fejrer ringriderfest nr. 100 med dronningebesøg (Fl.A.).

18. juli: Gruppen bag genskabelsen af Tønder Havn indvier en attrap af skibet 'Graf Bismarck', der vistnok var det sidste dampskib, der lagde til i Tønder for omkring hundrede år siden (No.).

23. juli: Maleren Sophie B. Jensen, Flensborg, dør 95 år (Fl.A.).

27. juli: Opførelsen af vikingebyen ved Hedeby er stort set færdig (No.).

28. juli: Den fredede tidligere præstegård fra 1843 i Hjerpsted brænder (JV, No.).

Ved Bov udgraves en handelsplads fra vikingetiden (JV).

30. juli: På Museet Holmen i Løgumkloster åbner en udstilling med grafik af den tyske nobelpristager Günter

Grass (JV, No.).

Sønderborgs borgmester Jan Prokopek bliver frastjålet byens borgmesterkæde, som han havde taget med hjem. Den kommer dog til veje igen nogle dage senere (Fl.A., No.).

3. august: Elleve foreninger på vesteregnen afviser kategorisk planerne om en Nationalpark Vadehavet (No., JV).

8. august: Telemuren på H.P. Hansensgade i Aabenraa (af den svenske kunstner Ulla Viotti) skal fjernes, fordi grunden er solgt til private. Flere alternative placeringer foreslås, bl.a. Genforeningshaven og Kirkepladsen (Fl.A., No.).

10. august: Region Syddanmark og områdets 22 borgmestre står bag et forslag om udbygning af trafiknettet, bl.a. en styrkelse af jernbanen, "inden motorvejsnettet kollapser" (No.). Fire af de sjældne sorte storke ses ved Ubjerg (JV).

11. august: Venstre holder sommergruppemøde i Haderslev (No., JV).

13. august: Kunstneren Jørgen Hansen afholder en kunsthappening ved Cathrinesminde Teglværk på Broagerland med afbrænding af en stor lerkonstruktion (Fl.A.).

14 august: Lokalhistorikeren og byrådspolitiker, ingeniør Lorens Wortmann, Frøslev, dør 71 år.

15. august: Dansk Gaslager A/S har ansøgt transport- og energiministeriet om tilladelse til at etablere et na-

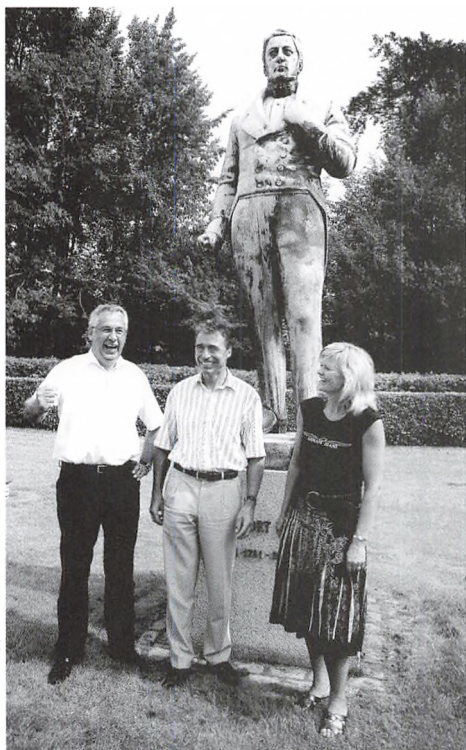

Foto: Karin Riggelsen. Der Nordschleswiger.

Venstre holder sommermøde i Haderslev. Her ses fra venstre gruppeformand Hans Chr. Schmidt, statsminister Anders Fogh Rasmussen og fødevarerminister Eva Kjer Hansen foran statuen af Peter Hjort Lorenzen.

turgaslager under Tønder by. Borgmester Vagn Therkel Petersen afviser ideen (JV).

16. august: Ved gymnasiet i Sønderborg afsløres skulpturen 'Pegeren' udført af skolens tidligere elev, professor Claus Carstensen (No.).

21. august: I Vadehavet har man lokaliseret vraget af en kogge fra o. 1265. Det er endnu ikke afgjort, om den skal bjerges (JV).

22. august: Et voldsomt uvejr over det østlige Sønderjylland afbryder både vej- og jernbaneforbindelsen ved Adsbøl. At jernbanedæmningen var undermineret blev først opdaget, da den styrtede sammen under et tog, som dog mirakuløst nåede over på den anden side uden uheld (JV).

24. august: Museum Sønderjylland modtager et kæmpemæssigt hjortegevir fra jernalderen (o. 500 e.Kr.),

der har hængt på miljøkontoret i Tønder. Det skal fremover udstilles på museets afdeling i Haderslev (JV).

25. august: Den tyske dinosaurudstilling 'Dino-Welt' turnerer i Syd- og Sønderjylland (No., JV).

Tønderfestivalen åbner for 33. gang (JV, No., Fl.A.).

27. august: Den verdensberømte amerikanske filminstruktør Michael Moore holder foredrag i Sønderborg i forbindelse med premieren på hans nyeste film 'Sicko' (JV, No.).

28. august: Professor, dr.med. Peter Chr. Alnor, Braunschweig, født i Tinglev, dør i sit sommerhus på Rømø, 86 år. For få år siden udgav han erindringerne 'In Schleswig zu Hause' (No.).

Der fremsættes forslag om at etablere en såkaldt pier-by i Aabenraa Fjord nær havnen (JV).

Den amerikanske filminstruktør og provokatør Michael Moore optræder den 27. august på Alsion i forbindelse med præsentationen af hans nye film Sicko.

Foto: Karin Rüggeisen. Der Nordschleswiger.

30. august: Virksomheden Motorola i Flensborg lukker. Sønderjyske borgmestre inviterer de afskedigede medarbejdere til at søge jobs i Sønderjylland (No.).

Sandellakoncernen lukker sin afdeling i Tinglev for at koncentrere produktionen omkring moderfabrikken i Norge. De 14 medarbejdere afskediges (No.).

31. august: Båden 'Chinook' fra Flensborg vinder verdensmesterskabet i havkapsejlads i Norge (Fl.A.).

1. september: Friluftsspillet 'Højt til himlen - Ud i de grønne enge' af Sten Kaalø vises på voldstedet Nørrevold ved Arrild (No., JV).

4. september: I Sønderborg Havn 'genopføres' slaget ved Helgoland 1864 (No.).

5. september: Nye udgravninger godtgør, at Dannevirke gik helt ud til Høllingsted, hvilket ikke tidligere har kunnet bevises (No.).

6. september: Kielerkanalen skal udvides (No.).

7. september: Tidligere formand for Slesvig-Ligaen, kirkegårdsinspektør Jørgen Gjedsted, Fredericia, dør 88 år (Fl.A.).

DDRs sidste statschef Egon Krenz holder foredrag om murens fald på højskolerne i Toftlund og Rødding (JV, No.).

8. september: På stiftsmødet i Haderslev siger biskop Niels Henrik Arendt, at man må forudse kirkelukninger også i Haderslev Stift (JV).

10. september: Ansvar for Brandværnsmuseet i Gram overtages af museets venneforening (JV).

Tønderrevyen vinder tre priser på amatørrevyernes festival i Juelsminde, bl.a. for årets bedste revynummer (JV).

12. september: Turbulensen på mælke markedet har bl.a. betydet en nedgang i produktionen af fetaost på Arla-mejeriet i Bov (JV).

13. september: Ved en regeringsomdanning afløser socialminister Eva Kjer Hansen (Løjt) Hans Christian Schmidt (Vojens) som fødevareminister, mens Schmidt bliver gruppeformand for Venstre (alle medier).

Et 40 meter højt højhus planlægges i Aabenraa (No.).

14. september: Den tidligere flådebase ved Kappel i Sydslesvig ombygges til Tysklands største fritidshavn (Fl.A.).

Den tidligere biskop over Fyns Stift, Vincent Lind, født i Christiansfeld, dør 82 år (JV).

15. september: I bydelen Sporskifte (Weiche) i Flensborg indvies et dansk forsamlingshus (Fl.A.).

Dronning Margrethe modtager en buket roser af Christine Beyer under sit ophold i Gråsten.

Foto: Lars Salomonsen. Flensborg Avis.

Tønder blev danmarksmester i Revy ved Dansk Revyfestival i Juelsminde med de to sudoku-tanter Hanne Callsen og Kitty Juhl Hansen.

17. september: Der er mange initiativer i gang i Havneby på Rømø, som også foreslås som mål for krydstogtskibe. Ideen bakkes op af den amerikanske multimillionær Charles Simoni, som besøger havnen med sin lystjagt 'Skat', der er en af verdens største (JV).

18. september: Nationalmuseets guldhornskopier, der er udstillet på Museet Kongernes Jelling, bliver stjålet sammen med andre affekter. De bliver dog alle fundet efter få dage (alle medier).

19. september: Den sønderjysksprogede film 'Kunsten at græde i kor' efter forfatteren Erling Jepsens (fra Gram) roman indstilles som dansk kandidat til Oscaruddelingen i kategorien bedste ikke-engelsksprogede film (JV).

20. september: To af de berømte mose-

lig fra Gottorpmuseet udlånes til en udstilling i Mannheim (Fl.A.).

25. september: Nær Stade ved Elben har tyske arkæologer fundet en handelsplads fra o. 670 e.Kr. (Fl.A.).

27. september: Et hovedværk af maleren Harald W. Lauesen ('Klapotismus') udstilles i byrådssalen på Aabenraa Rådhus (No.).

28. september: En model af det tidligere slot i Tønning er opsat på en plads nær voldgraven (No.). ■

Forkortelser

Fl.A.: Flensborg Avis

JP: Jyllands-Posten

JV: JydskeVestkysten

No.: Der Nordschleswiger

Land mellem himmel og hav

'Schleswig-Holstein. Land mellem himmel og hav'. Wachholtz Verlag, Neumünster 2007. 84 sider, ill. Pris: 12,80 € - ca. 100 kr.

Det er ikke hver dag, der udkommer en dansksproget udgivelse på Wachholtz Verlag, og med den næsten poetiske undertitel griber man den med en vis interesse. Ambitionerne er i den forstand meget høje, idet bogen også er oversat til engelsk, fransk, plattysk og spansk. Der er tale om en billedbog med teknisk meget smukke farvebilleder fra velvalgte steder i Slesvig-Holsten suppleret med korte, let udvidede billedtekster. Forrest i bogen er et kort over Slesvig-Holsten med angivelse af byer. Det kan dog undre, at Garding ikke er angivet, og at Tønning ligesom Westerhever på Ejdersted er uden stedsangivelse.

Den tekniske kvalitet er høj, men det er også billeder, der ikke stritter imod eller giver stof til eftertanke. I den forstand er bogens målgruppe tydeligvis turister, der vil have en bog med hjem som souvenir. Har man blot et lidt nærmere kendskab til Slesvig-Holsten, rummer bogen intet nyt. kf

Deutsches Kirchenleben

Günter Weitling: 'Deutsches Kirchenleben in Nordschleswig seit der Volksabstimmung 1920'. Udgivet af Bund Deutscher Nordschleswiger og Archiv/Historische Forschungsstelle, Aabenraa 2007. 144 sider. Pris: 100 kr.

Som alle andre grene af samfundslivet blev kirken i Sønderjylland udsat for store omvæltninger efter 1920.

På det ydre plan var det fremover den danske stat, der fastlagde de formelle retningslinjer. For de fire købstæders vedkommende faldt tingene på plads med lov af 31. oktober 1920, ifølge hvilken der blev udnævnt ligeberettigede sognepræster for hhv. den danske og den tyske del af menigheden. For landsogdenes vedkommende viste det sig vanskeligere at finde frem til en for alle parter acceptabel løsning. Det endelige resultat blev oprettelsen i 1923 af en tysk frimenighed, kendt som NG = Nordschleswigsche

Gemeinde. De to divergerende systemer gav fremover anledning til konkurrence mellem købstadspræsterne og NG, ikke mindst i nazitiden.

På det indre plan kom det kirkelige arbejde fra starten til at indgå som led i en større måltretted indsats for en grænserevision. Set i lyset heraf kan det ikke undre, at NG fra 1933 kom under kraftigt nationalsocialistisk indflydelse til skade for samarbejdet med de danske myndigheder. Endnu efter 1945 herskede der i vide kredse inden for mindretallet en manglende forståelse for farerne ved at lade det nationalpolitiske sigte overskygge den kirkelige forkyndelse. Fra 1948 begyndte NG så småt at besinde sig herpå, en proces, der 1963 blev afsluttet med nye organisatoriske rammer.

Det er en interessant historie, den tidligere sognepræst for den tyske menighed i Sønderborg har sat sig for at fortælle. Ved at inddrage nyt arkivmateriale er Weitling i stand til at imødegå tidligere behandlinger af emnet. Kun glimtvis belyses de enkelte menigheder. Personligt savnede jeg en kort kronologisk oversigt over disse. Bortset herfra er bogen fint udstyret med noter, kilde- og litteraturhvisninger samt registre over personer og steder.

På titelbladet står der Günther. På bagsiden Günther. Hvad er rigtigt?

Britta Bargfeldt

Sønderjyske gårde

Peter Dragsbo: 'Sønderjyske gårde'. Det Regionale Faglige Kulturmiljøråd for Sønderjyllands amt, 2006. Redaktion: Kim Furdal, Museum Sønderjylland - ISL. 24 sider, ill. Pris: 25 kr.

I skriftrækken Sønderjyllands Kulturmiljøråd har Det Regionale Faglige Kulturmiljøråd for Sønderjyllands amt i tidens løb præsenteret en række sønderjyske kulturmiljøer. I nr. 9 gælder det de sønderjyske gårde, der beskrives af Peter Dragsbo, overinspektør ved Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot og den fremmeste kender af områdets landbrugsbygninger og deres landbrugshistoriske forudsætninger.

Beskrivelsen indledes med opdelingen

af Sønderjylland i tre forskellige kulturlandskaber: Det vestlige Sønderjylland, midtregnen og østkysten.

I området fra en linie mellem Ribe og Aabenraa og ned til Dannevirke dominerede den slesvigske gård, som i sin grundform består af én lang bygning, hvor beboelse og stald adskilles af det såkaldte fremgulv.

Fra Haderslevregnen ned til Genner Fjord var det siden middelalderen de firelængede gårde, der tegnede billedet, og fra anden halvdel af 1700-årene bredte denne type sig sydpå og vestpå. Den trelængede gård, hvor det midterplacerede stuehus flankeres af hhv. lade og stald, opstod i 1830'erne på Angel, hvorfra typen vandrede mod nord og vandt indpas som en mere herskabelig udformning.

Aftægtshuset kendes især fra østkysten - og kunne o. 1900 i ekstreme tilfælde få næsten slotslignende karakter. Bagehuset blev almindeligt i Sønderjylland i løbet af 1800-årene og kunne også rumme andre funktioner.

Medens man i det vestlige Sønderjylland allerede i 1700-årene byggede i grundmur, fik grundmuringen mod øst et opsving i midten af 1800-årene. Her med gule flensborgsten - i modsætning til vesteregns mørkerøde, større sten - og med en række storartede, klassicistiske stuehuse som resultat i de velhavende østkystområder.

Den tyske tid fra 1864 til 1920 falder i nogen grad sammen med fremkomsten af nye materialer som cement og støbejern. Endvidere blikplader og tagpap, der - lige som skifer - gør det muligt at bygge med lavere taghældninger og er forudsætninger for trempelbygningerne og for den 'schweizer'-stil, der var moderne o. 1900. Teknik og stil lærte de sønderjyske bygningshåndværkere at kende på tyske, tekniske skoler, 'Baugewerkschulen'.

Som en reaktion mod de nye, masseproducerede materialer og de internationale stilarter opstod der i både Danmark og Tyskland en bevægelse, der arbejdede på bevaring af gamle bygninger og søgte inspiration for nybyggeriet i de traditionelle, egensynlige byggetraditioner. I Tyskland danne-

des o. 1900 'Bund deutscher Heimatschutz', der førte til lokale foreninger som 'Baupflege Tondern', oprettet i 1908 som den første i Slesvig-Holsten. I Danmark blev Arkitektforeningens 'Tegnehjælp' etableret i 1907, og i 1915 blev 'Landsforeningen for Bedre Byggeskik' stiftet.

Man har undertiden set valget af stilmæssige forbilleder som udtryk for nationalt tilhørsforhold, men som Peter Dragsbo også i anden sammenhæng har påvist det, var der snarere tale om modeprægede valg.

Efter Genforeningen opførtes en række statshusmandsbrug med præg af Bedre Byggeskik, hvis idealer også lå til grund for udformningen af mange større gårdes stuehuse. Mellemkrigstiden var i øvrigt karakteriseret af omlægning til dansk landbrug, moderniseringer og ombygninger.

Efter 1945 fortsatte mekaniseringen, og også stuehusene skulle nu være 'rationelle'. Fra o. 1960 opførtes adskillige stuehuse i parcelhusstil, selv om resultaterne kom til at fremstå synsmæssigt 'fladtrykte' i den bygningsmæssige sammenhæng. De seneste år byder derimod på udtryk for en større selvbevidsthed, der kan give sig udslag i ønsker om iscenesættelse af stuehuset 'i gammel stil' eller ligefrem som 'herregård'.

Dette korte resumé er en dårlig erstatning for Peter Dragsbos fremstilling, der både er detaljeret, fortræffeligt illustreret og forsynet med henvisninger til typiske gårde. Læs den og bliv klogere på udviklingsforløbet! *Steffen M. Søndergaard*

1864

Jakob Kilde Sauntved og Jakob Eberhardt: '1864.' Jyllands-Postens Forlag, København 2007. 240 sider, ill. Pris: 299 kr.

"1864 lurer stadig i det kollektive danske baghoved" - det fastslår Uffe Østergaard i sin interessante indledning om den vedvarende betydning af den dansk-tyske krig og dens konsekvenser til den nye bog om dette emne, som to unge historikere og journalister har fremlagt. Teksten er velskrevet, og læseren bliver ført tæt på begivenheder-

Fejder om fortiden - ny basisudstilling på Sønderborg Slot

Af Inge Adriansen

UDSTILLINGEN BELYSER vigtige træk af arkæologiens historie og fortæller om brug og misbrug af oldtiden og oldtidsfund i den nationale kamp mellem dansk og tysk. Arkæologien blev udviklet som videnskab i midten af 1800-tallet samtidig med, at nationalstaten opstod som begreb og ideal. Arkæologi blev derfor taget i nationalstatens tjeneste, og det blev meget markant i Sønderjylland. Her blev oldsagerne tillagt betydning som et udtryk for landsdelens urdanskhed, hvad enten de var fremstillet lokalt eller importeret.

Oldtidsminder er stumme, da de stammer fra tiden før de skriftlige kilder, og netop derfor kan de bruges - og misbruges - af hvem som helst og til

næsten hvad som helst. Fra nationalromantik til nationalsocialisme, fra gravhøje til guldhorn, fra digt til virkelighed - ideen om den historisk betingede ret til et territorium har ført til talrige fejder om fortiden.

Udstillingen rummer et større afsnit om Nydambåden og fundene i Nydam Mose takket være en stor deponering fra Archäologisches Landesmuseum på Gottorp Slot. Der er ligeledes deponeret genstande fra Nationalmuseet og Koldinghus. Et helt specielt udlån er generøst stillet til rådighed af kronprinsparret: Den smukke og kostbare kopi af Frøslevskrinet, som de fik skænket som bryllupsgave fra sønderjyderne. Udstillingen slutter med at skildre nutidens brug af fortiden, hvor den både bruges til ren underholdning og til at styrke samhørighed og give legitimering. I tilknytning til udstillingen er der udgivet en rigt illustreret bog. Anne Katrine Gjerløff: 'Fejder om fortiden'. 128 sider.

Foto: Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot.

Oldtidshøj med hagekors. Udkast til plakater for DNSAP, det danske nazistparti. Dets leder Frits Clausen brugte guldhorn, lur og mange andre oldtidsymboler i sin agitation.

27. okt. - 31. dec. Arkæologi Haderslev. Oldtid og middelalder
 '12 økser til guderne'. 12 flotte flintøkser fundet ved Sdr. Ønlev af gårdejer Johannes Jessen, som venligst har udlånt dem til museet. Det er første gang, økserne udstilles.
3. nov. - 27. dec. Kunstudstilling: Bent Hansen. En retrospektiv udstilling af værker. Arr. Haderslev Kunstforening.
9. dec. Slesvigske Vognsamling, Haderslev Julemarked. Salg af kunsthåndværk.
 Kulturhistorie Aabenraa. Søfart - landbrug - byhistorie
- Fra 12. jan. Udstilling med nye og gamle genstande anskaffet i 2005 og 2006.
24. nov. - 31. dec. 'Oldemors Juletræ'. Årets tema: Jul i hele verden.
 Kunstmuseet Brundlund Slot
11. okt. - jan. 2008 'Sønderjyske kunstnere'. Nyheder fra samlingen.
 Tematisk ophængt.
 Kulturhistorie. Sønderborg Slot
- Fra 20. sept. 'Fejder om fortiden' - Kampen om den rette fortolkning af oldtidsfund og oldtidsminder. Ny basisudstilling.
 Kulturhistorie Tønder
- Indtil beg. af 2008 'Spindelvæv og drømme' - Tønderkniplinger fra egen samling.
 Drøhses Hus, Tønder
- Indtil 30. dec. 'Emma Kyster og Tønderkniplingerne' - Kniplingssamlingen på Koldinghus gæster Tønder.
 Kunstmuseet Tønder
15. sept. - 18. nov. 'Island Life - en totalinstallation med ung samtidskunst' - Charlotte Bergmann Johansen, Christina Hamre, Nanna Starck og Annesofie Sandal.
10. nov. - 10. jan. 'Unødvendige Billeder' - Ken Denning.
 Naturhistorie og palæontologi. Gram Lergrav
- Fra 29. april i år 'Mammutter, istid og klima' - en lille udstilling om store emner.

Bliv løbende opdateret på

www.museum-sonderjylland.dk

fortsat fra side 315

ne og de omhandlede personer. Som uddybende 'ekskurser' findes udsnit af breve fra samtidsvidner, som desværre ofte mangler præcise kildeangivelser. Den meget journalistiske fortælling har både fordele og ulemper: Bogen er meget letlæselig og spændende, men for ofte går forfatterne for langt ud i det skønlitterære og følelsesladede, navnlig når de forsøger at sætte sig ind i de omhandlede danske politikeres og militærfolks tanker. Udtryk som f.eks. "den lille, grimme britiske udenrigsminister" (antagelig ifølge den danske delegation under fredsforhandlingerne i London, side 140) og lignende bør undgås i en seriøs historiepublikation.

Forfatterne har valgt at følge den traditionelle nationale danske synsvinkel på historien og har gjort det så indsnævret, at de, bortset fra enkelte kun delvis relevante og gamle tyske militærhistorier, har fravalgt at benytte tysksproget og anden ikke-dansk litteratur. Dette er svært at begribe, da bogen handler om en international konflikt og er skrevet til et bredt publikum. Ligeledes savner man informationer om krigens særlige betydning for sønderjyderne - dengang, derefter og i dag. Med henblik på den national-danske synsvinkel er den komplicerede historie med slagene, fredsforhandlinger, modstridende politiske synspunkter i København og for- og efterspillet dog bearbejdet detaljeret og fuldstændigt, med kun ubetydelige faktuelle fejl.

Bogen er rigt illustreret med i langt de fleste tilfælde kendte malerier (pænt givet, men desværre ofte beskåret), men også med kortudsnit om militære operationer og enkelte fotografier og stik.

Bogen opfylder de kriterier, som udgiverne og forfatterne selv har sat. Den er spændende, smukt illustreret og let at læse, men på den anden side er dens synsvinkel for snæver, og den byder ikke på noget væsentligt nyt. *Gerret Schlaber*

Håndværk i Haderslev

Bent Vedsted Rønne: 'For håndværkernes bedste. Haderslev Haandværker- og Indu-

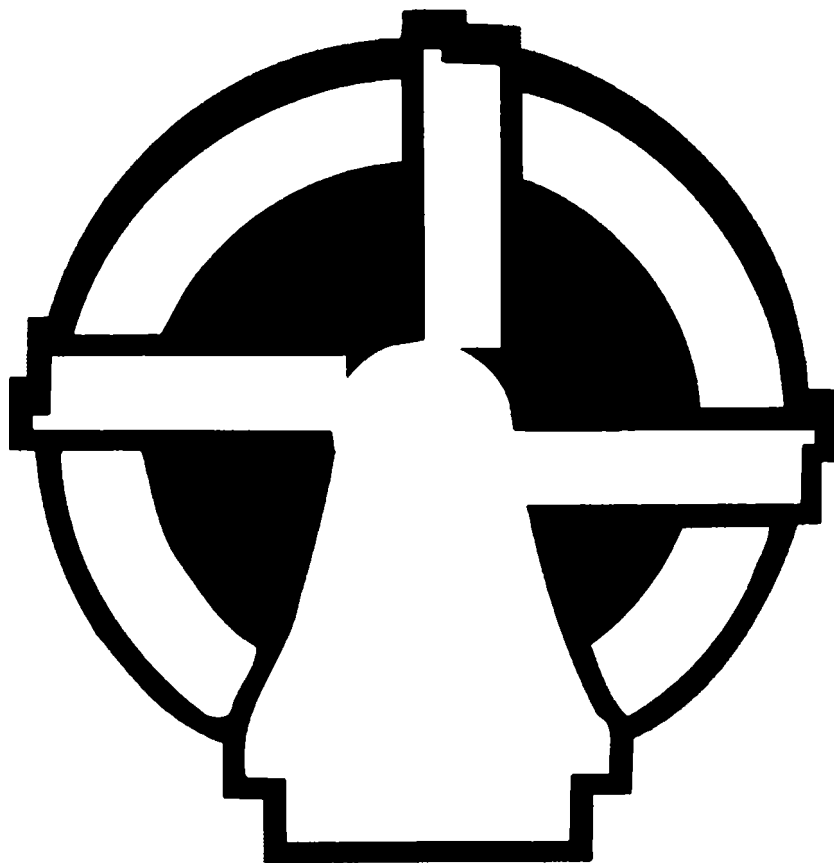
striforening 1857-2007'. Udgivet af Haderslev Haandværker- og Industriforening og Historisk Arkiv for Haderslev Kommune. 99 sider, rigt illustreret. Pris: 129 kr.

Kort efter nytår 1857 mødtes en række håndværksmestre fra Haderslev på det nu nedrevne gæstgiveri Skulderbladet på Christiansfeldvej for at stifte en håndværkerforening. Et år efter oprettelsen havde den 137 medlemmer. De repræsenterede ikke mindre end 50 håndværksfag. Listen omfattede de fleste stadigt kendte fag, men også mange specielle brancher, som ikke længere eksisterer, og som kun de færreste kender af navn, bl.a. naglesmede, possementmagere, felberedere, gørtlere og filehuggere, mens f.eks. pølsemagere og skibstømrere ikke anerkendes som håndværkere og derfor ikke kunne blive medlem.

Foreningen var dansk og dansksproget, også efter 1864, så der senere dannedes en særlig tysk håndværkerforening i byen. De blev slået sammen efter Genforeningen. Foreningen har gennem årene varetaget håndværkernes interesser bl.a. over for byrådet, men også i høj grad været en selskabelig forening, der samlede medlemmerne og deres ægtefæller til møder, foredrag og årligt tilbagevendende fester.

I anledning af jubilæet har lederen af det byhistoriske arkiv i Haderslev, Bent Vedsted Rønne, skrevet foreningens historie. Det skal opfattes bogstaveligt. Bogen handler om foreningen, om valg af formænd, mindre kontroverser indbyrdes, branchepolitiske initiativer, det selskabelige liv osv. gennem 150 år, men ikke meget om håndværkets og industriens udvikling og betydning i Sønderjyllands næststørste by. Det ville ellers ikke have været uinteressant at læse om, da jo netop næringslivet må formodes i høj grad at have påvirket byens og egens udvikling. Som det er nu, virker bogen en smule snæver, men der er tale om solidt arbejde, og den vil sikkert blive 'slugt' af nuværende og tidligere haderslevborgere. Det er altid rart at kikke ind ad egne 'vindever', som der står i Hostrups 'Gienboerne'. *H.E. Sørensen*

GRÆNSEFORENINGEN

For 100 kr. om året kan du blive medlem af Grænseforeningen. Så modtager du seks gange om året bladet GRÆNSEN samt Grænseforeningens smukke årbog. Ring eller skriv efter Grænseforeningens brochure:

Grænseforeningen
Peder Skrams Gade 5
Postboks 9074
1022 København K
Tlf. 33 11 30 63.

Du er også velkommen til at kontakte en af dine lokale formænd:

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer
tlf. 74 78 32 15

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov
tlf. 74 83 31 56

Erik Heissel
Venbjerg 33
Djernæs
6100 Haderslev
tlf. 74 57 52 87

Ivan Skjoldager
Grundtvigs Allé 6
6400 Sønderborg
tlf. 74 43 19 41

Jørn Ulrik Larsen
Farverhus 12
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 62 23

Sønderjyske jazzklubber i 1950'erne

Af Hans Chr. Kjær Larsen

1950'ERNE VAR JAZZKLUBBERNES ÅRTI. Enhver af landets større byer havde på det tidspunkt sin jazzklub. I det sønderjyske var man godt med. Sønderborg Jazzclub, oprettet i 1953, var vel den første, Haderslev Jazzklub blev den største med tæt ved 800 medlemmer. Desuden var der Tønder Jazzclub, Padborg Jazzclub, Flamingo Jazzclub i Aabenraa, Løgumkloster Jazzclub, Toftlund Jazzclub, Skærbæk Jazzclub og Vojens Jazzclub. Senere hører man tillige om Klub Beale Street i Rødding og Castle-Town Club i Gram.

I de større sønderjyske jazzklubber blev der budt på koncerter med de bedste nationale og internationale jazzbands, der blev udgivet klubblade, der blev holdt foredrag og arrangeret studiekredse om jazz, og unge i stort tal sluttede op om klubaktiviteterne, i helt særlig grad om de populære jazzbandballs.

En kendsgerning er det, at jazzklubberne i deres velmagtsdage med næsten magnetisk kraft sugede unge til sig og blev samlingssteder for teenagere. Der var et behov for et forum, hvor unge af begge køn og på tværs af fritidsinteresser regelmæssigt kunne mødes. Jazzklubberne opfyldte dette behov. Der var inspirerende musik og mulighed for en svingom. Medlemskab og entré var til moderate priser. Generelt var der i forældregenerationen stor tilid til, at alt gik ordentligt og rigtigt til i jazzklubberne.

Man kan hævde, at jazzklubberne i perioden fra begyndelsen af 1950'erne til begyndelsen af 1960'erne utilsigtet fik betydning som en ungdomspolitisk faktor. Set i bakspejlet var klubberne

nok i lige så høj grad ungdoms- som jazzklubber. Der blev efter bedste evne spillet jazzmusik, men muligheden for samvær med andre unge var for de flestes vedkommende nok den egentlige motivation til at komme i klubben.

Initiativtagerne til jazzklubberne var ofte unge amatør-jazzmusikere. De havde fokus på formidlingen af jazzmusik, og det var næppe deres ambition at drive ungdomsklub - med de pædagogiske og ungdomspolitiske undertoner, der ligger i dette begreb. Men de kom uforvarende til det. De var tit forbavsede over tilslutningen til deres klubarrangementer. De kunne forledes til at tro, at det var tilbuddet om god jazz, der trak folk af huse. Det var det langtfra altid. Det var tilbuddet til unge om at møde andre unge.

Formuleringen af en ungdomspolitik stod i 50'erne ikke højt på den lokalpolitiske dagsorden. Hverken på det økonomiske eller praktiske plan var der tilbøjelighed til at stimulere det kultur- og ungdomsarbejde, der blev udført i jazzklubberne.

Jazzklub-æraen kulminerede omkring 1960. Tiderne ændrede sig hastigt. Der kom nye musikformer og nye musikidoler som Tommy Steele, The Beatles, Elvis Presley og den hjemlige Otto Brandenburg. Op gennem 1960'erne udspillede jazzklubberne deres rolle som samlingssteder for unge. Tiden var løbet fra de regelmæssige onsdagsklubaftener, hvor lokale jazzbands spillede op til dans for de 15- til 20-årige.

Det publikum, der nu om dage lørdag efter lørdag møder op til frokostjazz, er ikke som for 50 år siden byens teenagere. Det er snarere datidens teenagere, der er blevet 50 år ældre. ■